

ARENNIOS 9

Col·lectiu pel Museu Arxiu d'Arenys de Munt

Juny de 2018. 2a Època

**El Centre de Reclutament i Instrucció Militar 16,
Campament nº2 a Arenys de Munt**

En aquest número:

Editorial

Col·laboració d'Arxivers Sense Fronteres amb l'ajuntament de Barcelona en el projecte del Consell Municipal de Maputo (Moçambic).....Imma Moratalla

Reviure el passat.....Agustí Barrera

Martí Puiguduví i Rucarols.....Cecília Puiguduví

Els orígens d'una nissaga arenyenca.....Gustau Adzerias
El Robin Hood del Maresme.... Gustau Adzerias

El carrer dels Capellans.....Francesc Forn
CRIM 16, campament nº 2 a Arenys de Munt....
 Francesc Forn

Narcís Casas i Bachs. Un regidor de dretes, demòcrata, republicà i progressista, en un consistori amb majoria de la Unió Monàrquica
 Elies Surroca

Foto coberta: Detall de la font-cascada que Francesc Font va fer construir als terrenys de Ca l'Amar de Sobirans l'any 1892. Hi veiem les inicials del propietari així com unes rajoles amb una representació del seu sant protector, sant Francesc de Paula. És una notable mostra dins del moviment que generà nombroses fonts modernistes.

Equip de redacció

Gustau Adzerias
 Gaspar Casals
 Mercè Colomer
 Roser Colomer
 Francesc Forn
 Imma Moratalla
 Elies Surroca
 Montse Viader

Impressió: Printcolor. Santa Perpètua de Mogoda
Dipòsit legal: B-24.270-1986
ISSN: 1132-6999

Amb la col·laboració de l'Il·l·m Ajuntament d'Arenys de Munt

L'Equip de Redacció de l'Arennios no es fa necessàriament solidari amb els articles signats, els quals expressen únicament l'opinió dels seus autors.

Bufen aires de tempesta

Després dels disbarats de la Segona Guerra Mundial i la derrota del feixisme i el nazisme, ens pensàvem que la democràcia estava garantida al món i que el futur que ens esperava era l'aprofundiment democràtica en tots els àmbits de la vida. La història entrava en una nova fase més ralentida per assegurar els drets de les persones i els pobles. La realitat ens ho ha desmentit bruscament. Poc a poc, fet a fet, hem anat veient com la democràcia reculava, com el feixisme reapareixia i com els drets més elementals de les persones eren altre cop vulnerats sense miraments.

Les minories dirigents que han detestat el poder econòmic i polític durant tants anys han vist perillar la seva posició dominant i han començat a utilitzar la violència i la repressió per mantenir-se en el poder. La llei ha estat reinterpretada en el seu benefici i la democràcia ha reculat. Les paraules democràcia, drets humans, solidaritat, han estat buidades de contingut per adaptar-se als seus interessos. La mateixa realitat s'ha reinventat i els fets s'han pervertit. Ells han fet i faran el que calgui perquè res no canviï.

Els judicis franquistes, ja durant la guerra de 1936 a 1939 i la llarga postguerra, condemnaren els qui havien defensat la República i la democràcia, sota l'acusació de *rebel·lió militar*. Era una interessada manera de veure el món al revés: els revoltats acusaven del seu delictes als qui havien defensat la legalitat. Avui, vuitanta anys després, veiem aplicar la mateixa lògica: la policia que ha exercit una violència extrema contra ciutadans indefensos, s'ha presentat com a pacífica defensora de la legalitat, mentre que els qui haurien exercit la violència serien els ciutadans que s'hi van resistir. Altre cop el món al revés: els botxins són víctimes i les innocents víctimes són acusades de violentes. Dirigents polítics catalans a la presó o a l'exili ens són presentats com a delinqüents, mentre que l'Estat es justifica coma garant de les nostres llibertats. És la lògica del maltractador: *O fas el que et dic o te doy! Tu t'ho has buscat!*

La democràcia recula a Espanya, a Europa i al món. Els interessos personals i partidistes passen al davant dels drets, de la gent i de la democràcia. Cal reconduir un camí que només ens porta al caos. Cal refermar els valors de la llibertat, la democràcia, el respecte i la solidaritat. Per molt que se'ns digui el contrari, Catalunya ha estat i és un país de respecte, tolerància i solidaritat, fins i tot cap als que ens han agredit al llarg de la història. Potser la condició tantes vegades repetida de país vençut ens ha fet més comprensius i solidaris. Cal mantenir el nostre rumb i no variar-lo per res: cap a la llibertat i la democràcia plena. Si persistim ens en sortirem.

Col·laboració d'Arxivers Sense Fronteres amb l'Ajuntament de Barcelona en el projecte del Consell Municipal de Maputo (Moçambic)

Moçambic, oficialment la República de Moçambic, és un país situat al sud-est d'Àfrica, a la riba de l'Oceà Índic, limita al Nord amb Tanzània i Malawi, al nord-oest amb Zàmbia, a l'oest amb Zimbabwe, al sud-oest amb Swazilàndia, al sud amb Sudàfrica i a l'est amb l'Oceà Índic, on es troba contigua amb Madagascar, Comores, i els territoris francesos d'Illa Europa, Joan de Nova i Bassas da Índia.

Vasco de Gama va explorar les seves costes en 1498 i Portugal la va colonitzar el 1505, va aconseguir la independència l'any 1975 convertint-se en la República Popular de Moçambic, poc després va ser l'escenari d'una terrible guerra civil que va durar des de 1977 a 1992, deixant dos milions de mines terrestres encara actives. El seu idioma oficial és el portuguès, tot i que es parlen una gran quantitat de llengües de la família del bantú, i al nord del país es parla suajili.

És un país amb una esperança de vida molt baixa, la seva mortalitat infantil es troba entre les més elevades del món, però des que es va acabar la guerra civil la seva qualitat de vida ha millorat notablement, fins al punt que en aquests moments és considerat un país emergent, amb grans avenços econòmics sobre tot en el sector turístic.

La capital és Maputo, destí del nostre projecte, és la capital i la ciutat més gran del país, així com el principal centre financer, empresarial i comercial del país. Aquesta ciutat va ser fundada a finals del segle XVIII, i va rebre el nom de Lourenço Marques pel comerciant portuguès que havia explorat la ba-

dia en 1544, la ciutat va canviar el seu nom a Maputo després de la independència el 13 de març de 1976, rep el nom pel riu que marca el límit sud del país; amb la independència la ciutat va experimentar una aflluència massiva de població degut a la guerra civil i la falta d'infraestructures en les zones rurals.

La col·laboració de l'Ajuntament de Barcelona amb el Conselho Municipal de Maputo es va iniciar en els primers anys del segle XXI però pel que fa referència a l'Arxiu Municipal del Conselho va ser l'any 2006, quan es va posar en marxa la creació d'aquest Arxiu Municipal i es van dur a terme dos cursos de formació pel personal que hi havia de treballar; el tractament tècnic anava dirigit a la documentació administrativa generada a partir de 1975, com hem dit any de la independència del país.

La segona fase es va iniciar a partir d'un estudi de prospecció realitzat al maig de 2017 a partir de la trobada en uns magatzems de documentació municipal de caràcter històric provinent de l'època colonial, o sigui de quan la ciutat rebia el nom de Lourenço Marques, es van facilitar tècniques de tractament de caràcter preventiu i d'urgència, per tal d'iniciar una primera intervenció tècnica consistent en classificar

els materials, separar els documents malmesos i iniciar una mínima catalogació restant a l'espera dels cursos que els havien de donar els elements teòrics que els havien de permetre donar continuïtat a la feina d'una forma normativa. És important remarcar que es tracta d'un material molt valuós per la ciutat de Maputo, són sobre tot plànols i mapes de la major part d'urbanització i modernització d'aquesta ciutat, i que pensaven que no existien.

A l'abril de 2018 ens vàrem traslladar dues cooperants a l'esmentada ciutat amb dues finalitats, la primera d'elles i la més important dur a terme un seminari de formació i la segona comprovar que la feina que fins al moment duien a terme seguia els paràmetres marcats l'any anterior.

El seminari es va realitzar al mateix Conselho Municipal

Fent pràctiques

Impartint classe

i hi van assistir vint-i-sis persones, procedents tant de l'Arxiu com personal tècnic de biblioteques i d'alguns arxius centrals del propi municipi, també hi van assistir alguns estudiants d'arquitectura que col·laboren en la interpretació de mapes i plànols, i que era important que tinguessin un mínim de coneixements arxivístics. El programa es va dividir en dues parts, una part teòrica i una part pràctica. La teòrica es va centrar en:

1. La importància del patrimoni documental
2. Conceptes bàsics d'arxiu i del tractament tècnic
3. El cicle de vida dels documents
4. El sistema municipal d'arxius
5. La descripció documental
6. La preservació i conservació de la documentació

I les pràctiques van ser les següents:

1. Classificació: elaboració d'un quadre de classificació
2. Descripció documental: a tres nivells, volum, expedient i document, amb aplicació de la ISAD (G) –norma internacional de descripció arxivística-
3. Descripció documental: document cartogràfic, aplicació de la ISAD (G)
4. Identificació de les malalties del paper

Amb la realització de les pràctiques es va poder confirmar que la teoria arxivística havia estat assumida per la major part dels assistents, malgrat la dificultat que de vegades representava l'idioma.

El seminari es va fer en 24 hores el que va provocar un cert esgotament per ambdues parts (professores i alumnes) no obstant l'interès, la disciplina, i la professionalitat dels assistents va ser admirable.

Els dies que va durar el seminari ens reuníem amb la directora de l'Arxiu i atenent a la marxa de les classes s'elaboraven nous materials i es definien millor les pràctiques a realitzar. També conjuntament amb ella, es van definir els treballs que calia dur a terme a partir de la finalització del seminari:

- Elaboració del Quadre de Classificació a partir de les instruccions del Ministeri de Cultura del Govern de Maputo.
- Neteja i selecció de papers solts (notes, documents estripats il·legibles, etc.)
- Creació d'una carena de treball entre el personal de l'arxiu i els alumnes de la Facultat d'Arquitectura: neteja (Arxiu) identificació de la peça documental (Facultat) catalogació (Arxiu)
- Ordenació de les transferències (numeració, comprovació i control)
- Ús d'èstris que serveixin per aplanar els plànols i la cartografia i que no facin malbé la documentació.

A tall d'anècdota explicar que la ciutat de Lourenço Marques comptava amb un bon equip d'hoquei patins seguint la tradició portuguesa i en la dècada dels setanta (abans de la independència) van dur a terme un Campionat essent convidat a assistir-hi l'equip d'Arenys de Munt, ser que alguns veïns del poble que llavors eren jugadors encara recorden l'experiència.

Imma Moratalla i Valls

Conselho Municipal de Maputo

REVIURE EL PASSAT

*El present sense el passat no se sustenta
I el passat sense present es fossilitza.*
Agustí Bartra (1908-1982)

Consideracions

A en Salvador Fontbona el saludo amb afecte cada vegada que ens veiem pel poble, és d'aquelles persones que respiren una bondat tranquil·la, no el conec pas massa, però sempre m'ha fet la impressió d'un cristià dels que es creu allò que predica, és a dir, una "rara avis".

En els treballs de recerca d'història local en els quals col·laboro de forma esporàdica amb els meus amics, en Francesc Forn i en Francesc Isern, aquest darrer professor a l'Institut Domènec Perramon, sovint hem parlat de la necessitat de recuperar el passat, fent servir diverses eines, 1.- La història oral parlant amb els vells del poble, 2.- Contrastar aquesta informació amb la consulta a l'hemeroteca, o la bibliografia sobre el tema. Aquest article vol ésser una breu aportació en el sentit del que hem exposat.

Tot baixant del Pi Gros, vaig girar a l'esquerra i vaig trucar a Can Fontbona. Eren les cinc de la tarda del dissabte 17 de febrer del 2018. La Clara Fontbona, d'introdutora d'ambaixadors m'havia facilitat l'entrevista. En S. Fontbona, malgrat la seva edat, va néixer l'agost del 1929, manté el cap clar i m'explicava els seus records amb tot un seguit de detalls, sovint hi afegia, "és com si ho estigués veient". La conversa va seguir un itinerari cronològic, jo escoltava i escrivia. El resultat de les seves explicacions, o en tot cas, del meu recull, és aquest, ben segur que em deixo detalls que no he sabut interpretar, però crec que en línies generals he estat fidel a la narració dels seus records. En alguns casos, per complementar les seves explicacions, hi he afegit breus fragments de la bibliografia publicada sobre el poble.

Retorn al passat

S. Fontbona comença per l'inici, diu: jo tenia 7 anys i no hi havia telèfons al poble. Recuperem un fragment de la pàgina 65 del llibre, *Records del besavi Badó*. "Era el 18 de juliol de l'any 1936, jo anava a complir els 7 anys, era un dissabte a la tarda, la fàbrica de casa, com que era dissabte, paràvem a la tarda, no més érem a la fàbrica el pare, els seus dos socis i jo,

com un menut que fa il·lusió als grans que corretegi per allà. El pare hagué de telefonar a Barcelona per coses de la fàbrica, en aquella època eren comptats els telèfons "particulars" i per això havíem de telefonar des de la Central. Ja ens teniu al pare i a mi cap a la Central de telèfons que estava ubicada a l'edifici que hi ha al costat del pont de la Riera, fent xamfrà amb el carrer de la Rasa, on també hi vivia el "telefonero" (així és com l'anomenàvem) i la seva família. Recordo bé la nostra arribada a la Centraleta, el "telefonero" estava amb els auriculars posats i escoltant amb molta atenció. El meu pare esperà una estona, com que l'home no feia cap senyal el tornà a demanar, llavors es treu els auriculars i diu molt seriosament: "les línies estan aturades, els militars s'han aixecat al Marroc". Tornàrem a la fàbrica i el pare i els seus amics comentaren l'esdeveniment; recordo la seva conclusió: "ara sí que tenim una tragèdia a sobre".

M'explica que sort en van tenir de l'hort i la vinya per a poder menjar, tot que van estar 4 mesos sense veure una engruna de pa. De com anava a l'hort de Can Corrioles a robar taronges, que la Creu Roja Suïssa els i donava pots de melmelada. El Nadal de 1936 fou laic, una joguina i un llibre, sense celebració litúrgica. L'Església del poble esdevé un garatge, taller, que es va cremar quan s'incendià la benzina que hi havia emmagatzemada, exploten els bidons i es cremen 2 cotxes dels "Serveis de Transports Col·lectivitzats CNT-UGT." Transcriu un tros de l'opuscle *Arenys de Munt 1936-1939. Guerra i Revolució* "El 14 de juny de 1937, a causa d'una imprudència, es van incendiar els dipòsits de benzina guardats a l'Església. El grandió incendi que s'originà va fer témer l'ensorrament de l'edifici. A partir d'aquell moment l'Església serví com a magatzem i més tard fou cedida al Sindicat Agrícola".

Els efectes de la Batalla de l'Ebre

En S. Fontbona explicava que li ha quedat gravada a la memòria la imatge de la vorera de l'empresa Manufacturas Colomer, transformat en hospital de sang, quan durant el període de la guerra va veure com el personal sanitari llençaven galledes d'aigua, per a netejar la sang que els ferits havien deixat damunt el terra, durant l'estona que hi havien estat perquè els sanitaris poguessin fer la tasca de triatge dels ferits en funció del tipus de ferides i la seva gravetat. De l'opuscle abans esmentat a la mateixa pàgina copiem.

“Els primers mesos de l'any 1937, la 134 Brigada Mixta de l'Exèrcit Popular s'instal·là a les naus de l'empresa Manufacturas Colomer. El mes d'agost fou substituïda per una Companyia de Carrabiners que hi restaren fins als darrers dies de la guerra”. En un document datat el 19 d'agost de 1937, el batlle del poble Miquel Calafell, respon al comandant de Carrabiners Manuel Riada, cedint l'edifici Manufacturas Colomer (Can Colomer) com a Caserna del 47 Batalló de Carrabiners, s'hi va establir mig Batalló, al voltant d'uns 200 homes.

L'allau de ferits de la Batalla de l'Ebre obligà a habilitar l'edifici de Can Colomer i els baixos del Nou Grup Escolar, per a poder-los acollir. En el primer cas es situà a la teulada l'emblema de la Creu Roja.

Salvador Fontbona i Umbert

Aquest breu apunt didàctic ajudarà a entendre què va representar militarment la Batalla de l'Ebre, a criteri nostre la més important de la Guerra del 1936-39, tant per la seva durada com per la importància política i militar. A les 0,15h del 25 de juliol de 1938 els 50.000 soldats del Vè i XVè Cos de l'Exèrcit de l'Ebre travessaren el riu per dos punts i aconseguiren sorprendre els feixistes. L'Exèrcit Popular aconseguí una penetració de 20 km de fondària en un front de 30 km de llargada. Aquesta línia establerta per l'Exèrcit Popular resistí fins al 30 d'octubre, és a dir, tres mesos i mig, després, dels quals es produí un esgotament en homes i material que impossibilità la posterior defensa de Catalunya.

Durant la primera setmana de la batalla, van travessar l'Ebre al voltant d'uns 100.000 soldats, dels quals 27.000 eren de la lleva del biberó, és a dir, d'unes edats compreses entre els 17, 18 anys. En la batalla participaren uns 150.000 soldats de cada bàndol. La superioritat en armament dels franquistes, aviació i artilleria, facilitats per Itàlia i Alemanya, va fer que es qualificués aquesta batalla com la de l'abundància enfront de l'escassetat. El dia 31 de juliol, el general Vicente Rojo, artífex teòric del pas de l'Ebre, comptabilitzà damunt la seva àrea de combat 200 bombarders i 96 caces franquistes.

Entre el 7 i el 15 de novembre, es produí el repliegament ordenat de l'Exèrcit Popular cap a la riba esquerra del riu.

La Batalla de l'Ebre fou una batalla de desgast, que durà 116 dies i deixà 160.000 baixes entre morts, ferits i presoners; 30.000 morts republicans, 20.000 de franquistes, 20.000 ferits republicans, 15.000 de franquistes, 15.000 presoners republicans i 6.000 de franquistes. El gran nombre de ferits obligà a habilitar

hospitals per atendre'ls. Així la Clínica Quirúrgica Militar número 7, als Salesians de Mataró, o la Clínica Militar número 3M a Valldemia.

El mestre de minyons i bibliotecari de l'Ateneu Arenyenc, Jacint Arxer i Bussalleu, va escriure un diari del temps de guerra a Arenys de Munt, que abasta del 9 de juliol del 1936 fins al 18 de maig del 1939, publicat amb el títol de *La guerra civil a Arenys de Mar*. L'escriptor Estanislau Torres, va viure internat des de mitjans d'agost del 1937 fins al 25 de gener a la "Colònia Infantil Pi i Margall", en el llibre ens explica els seus records. En el diari de J.Arxer, un testimoni ocular, podem llegir el volum de ferits que resultat de la Batalla de l'Ebre passaven per l'estació de tren, així llegim:

agost del 1938

dia 29- *Cada dia passen trens de ferits i de material de guerra*

setembre del 1938

dia 8- *La gent està trista. Han passat 8 trens de ferits. Tenim menys vianda. Fort bombardeig.*

dia 20- *Passen més trens de ferits i vénen més vaixells de guerra*

octubre del 1938

dia 27- *Han passat molts trens de ferits*

dia 31- *Passen 6 trens de ferits.*

novembre del 1938

dia 24- *Han passat molts trens de ferits.*

Aquesta situació de fam, bombardejos aeris, metrallaments i baixes al front, de què ens informa diari de J.Arxxer, junt amb el cansament de 2 anys de guerra farà que molta gent desitgés el final del conflicte, encara que això impliqués el triomf franquista, davant la impossibilitat de guanyar al bloc feixista.

desembre del 1938

dia 21- *De bon matí ja se sent bombardejar. Passen trens de ferits. De vianda no n'hi ha gens. Tenim vapors de guerra estrangers aquí al davant.*

dia 25- *Ja som a Nadal, alguns el passaran bé, però molts, amb molta fam. Passen trens de ferits. Tots els directius i guàrdies passen el Nadal esplèndid. S'han dit misses.*

Dels seus records S.Fonbona recull que a començaments del 1939 des del pati de casa seva, al costat de la carretera, va observar tot un seguit de camions que anaven en direcció a Collsacreu, cap a Sant Celoni, camí de l'exili, la majoria eren nens i dones. Passaven per aquesta carretera perquè la de la costa sovint era bombardejada pel creuer "Canaries" o pels "Savoia" S-79 de "L'Aviazione Legionaria delle Baleari".

Com a epíleg a la seva explicació, S.Fontbona diu que el 30 de gener a les 6 h de la tarda arriben els soldats franquistes i italians (Flechas Verdes) a Arenys de Munt, eren molt pocs (una secció 30 soldats) van anar directament a les Manufacturas Colomer, no hi ha cap desfilada dels soldats.

Força anys enrere en S. Fontbona em va deixar consultar el carnet de vol del seu cosí germà, en Joan Fontbona i Pascual (1917-1939) sergent de l'Aviació de la República. Adscrit a la 4a Esquadreta del Grup 71 de la defensa de la ciutat i el Port de Cartagena on hi havia ancorada la Flota de la República. El dia

7 de març del 1939 a les 9h 30min els avions Gruman-GE-23 (Delfin) localitzen a 20Km de Cartagena la Flota enemiga, 5 destructors, 3 creuers i 6 vaixells mercants auxiliars, alguns dels quals porten tropa a la coberta. A les 13h s'informa de la presència del "Castillo de Peñafiel", situat a una distància de 16 km del Cabo de Palos. A les 14h 20 min s'enlairen el tinent José Antonio Ramos i el sergent J. Fontbona amb el seu Polikarpov I-15, conegut com a Xato per tenir el morro de l'aparell aplanat. Després de fer 11 passades, metrallant l'objectiu, l'aparell del sergent J. Fontbona que s'havia quedat sense munició, fou abatut pels projectils del vaixell mercant, i va caure incendiat al mar.

Agustí Barrera

Bibliografia

Amat, J. *Un tomb per la història d'Arenys de Munt (1931-1948)* editorial Oikos-Tau, Vilassar de Mar. 1999.

Arxxer, J. Torres, E. *La guerra civil a Arenys de Mar*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (PAM) Barcelona. 1999. Pàgines 87 a 117.

Barrera, A. Forn, F. *Arenys de Munt 1936-1939. Guerra i Revolució*. Fulls Arenyencs de Cultura, número 7. setembre 2002. Edita. Ajuntament d'Arenys de Munt. Pàgina 8.

Barrera, A. Forn, F. *El cost humà de la guerra de 1936-1939 a Arenys de Munt*. Fulls Arenyencs de Cultura, número 9. novembre 2005. Edita. Ajuntament d'Arenys de Munt. DDAA. *La guerra civil a Catalunya*. Volum III. Catalunya, centre estratègic de la guerra. Edicions 62. Barcelona. 2004

Fontbona, S. *Records del besavi Badó*. Edita Centre de Pastoral Litúrgica. Barcelona. 2017. Pàgina 57a 65.

Forn, F. Diaz, R. *Converses amb Josep Maria Soler (Martí Basí)* Edita La Boia Negra, número 5. Arenys de Munt 1990.

Forn, F. *Petita història d'Arenys de Munt*. Editorial Llibreria el Setciències. Arenys de Mar. 1999.

Forn, F. *Els refugiats de guerra a Arenys de Munt (1936-1939)*. Fulls Arenyencs de Cultura, número 12. abril 2007. Edita. Ajuntament d'Arenys de Munt.

Fe d'errates:

En el número anterior de l'Arennios, l'arquitecte autor del plànol d'Arenys de Munt de l'any 1786 no va ser Mateu Rius, sinó Mateu Puig. La poca resolució del document va provocar que llegíssim equivocadament el nom.

En el llibre *Guera i repressió a Arenys de Munt (1936-1945)* de l'Elies Surroca, consta erròniament que Joan Culubret i Dalmau (vegeu pàgina 23) va ser ex-alcalde d'Arenys de Munt. Joan Culubret, militant del partit Lliga Catalana, va ser regidor de l'ajuntament sorgit de les eleccions del 14 de gener de 1934 i, més tard, membre de la Comissió gestoria sorgida arrel dels Fets d'Octubre de 1934, però no pas alcalde d'Arenys de Munt.

MARTÍ PUIGDUVÍ I RUCAROLS

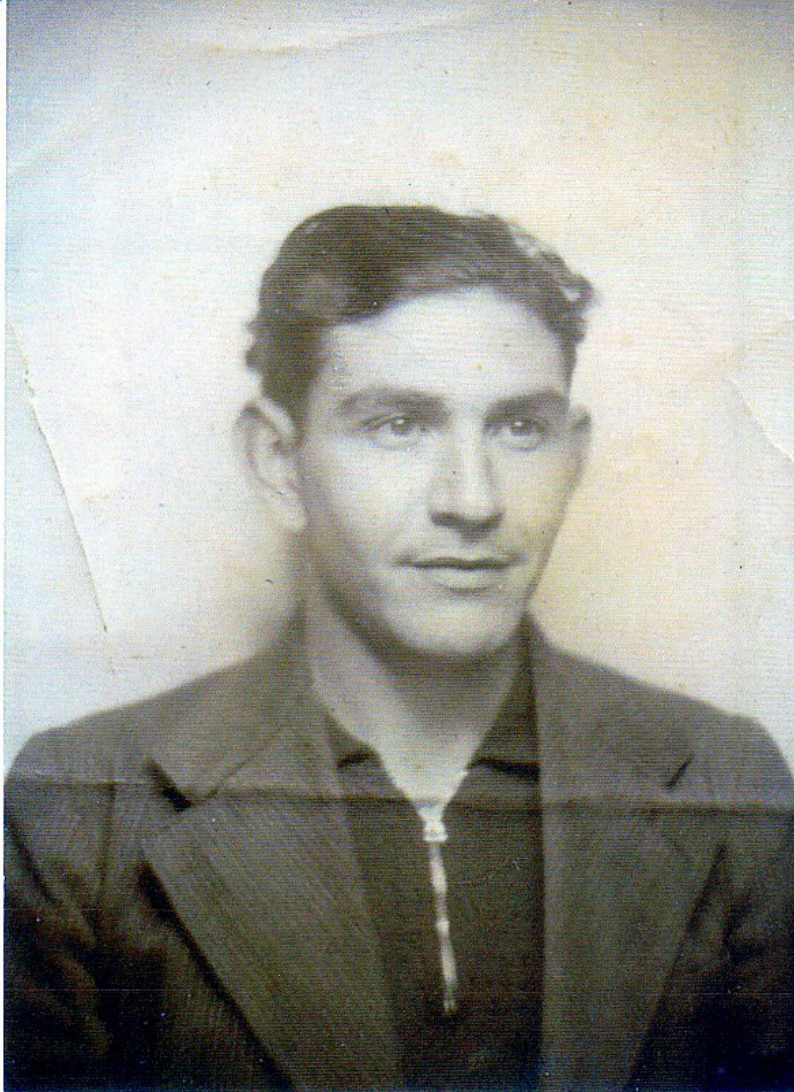
Quan el meu pare va anar a la guerra ja tenia 26 anys. Sé que va lluitar a l'Aragó, a Belchite concretament. A la ciutat de València, quan ja havia acabat la guerra, se'n va assabentar que Franco havia dit: *"El que no tuviera las manos manchadas de sangre, no le ocurrirá nada"*. El meu pare em va explicar que va llençar la pistola al port de València i es va lliurar als franquistes. El van empresonar i quan el van jutjar el sentenciaren a pena de mort, ja que havia tingut un càrrec a l'exèrcit. Va estar a moltes presons espanyoles, ja que cada cert temps els traslladaven. Va quedar sord d'una orella a causa de les pallisses. També explicava que un dels seus amics va morir en una presó a causa de les pallisses que havia rebut.

Estant a la presó de Mataró i condemnat a pena de mort, gràcies a un capellà francès, el pare Dupont, tot i que el meu pare que era de la CNT i no era gens religiós, el va salvar de morir afusellat. Aquest capellà, quan tocava cada matí afusellar-ne uns quants, posava els papers del meu pare i de molts altres a sota de tot de la pila de documentació dels que anaven a matar. Encara recordo que de petita havíem anat a visitar al pare Dupont a l'Hospital de Mataró, amb el pare i la mare, per tornar a donar-li les gràcies.

El pare m'explicava que recordava haver vist a un pres tornar-se-li el cabell tot blanc en una sola nit, a causa del patiment sofert per si una d'aquelles matinades li tocava sortir al pati per ser afusellat. Penso que per a tots els qui estaven a aquella presó devia ser una au-

tèntica tortura sentir els trets a la matinada i després buscar entre els seus companys els que ja no hi eren. Després li commutaren la pena de mort per la pena de 30 anys i un dia i patint desterrament, sense poder estar-se a la província de Barcelona.

El meu pare era fuster i ebenista i treballava a la presó fent mobles per a gent "de postín". Per cada tres dies de treball li commutaven un dia de pena de presó. Va estar tancat a la presó deu anys. I la meua mare esperant-lo. Quan va sortir en llibertat es van casar però van haver d'anar a viure a Lleida. Quan jo tenia 8 anys vam venir a Barcelona. Sé que el meu pare seguia sota vigilància, tant a Barcelona, on vam viure una temporada, com després a Cornellà de Llobregat.

La meua mare feia menjar, de tant en tant, per uns senyors que venien a casa per conversar amb el meu pare. Eren de la CNT i li proposaren que tornés a formar part de l'organització, però el meu pare no ho va voler. En aquell temps, tot estava prohibit. El meu pare va estar a les presons següents: Mataró, Coll de Nargó, Santander, Múrcia, Daroca, Madrid.

El pare va cobrar la paga que en temps de Felipe González es va donar.

Cecília Puigduví

ELS ORÍGENS D'UNA NISSAGA ARENYENCA

Una vegada encetada l'aventura de recerca, amb l'article sobre la Nostra Senyora de Goscons(1) i fer una aproximació als orígens i evolució física de les construccions que avui coneixem com a Ca l'Arquer de Goscons(2) . Ara tocaria parlar de la gent que l'habitava, des del segle XI fins el dia d'avui. En primer lloc parlarem de la nissaga fundadora, els Goscons; seguit pels orígens dels Arquer de Ceret, i com la seva unió formaren la nissaga del Arquer de Goscons.

Goscons té el seu origen com a toponímic, que els seus primers habitants adoptaren com a cognom, cosa habitual en el segle XI. El primer document(3) que tenim on surt el toponímic de Goscons està datat el 7 de maig de l'any 1057, és la compra per part de Bonfill Atton per 14 mancusos òptims de Barcelona(4), de *"l'alou situat en el comtat de Girona, en la Maresma, en el lloc anomenat Arenys que es diu Goscons en la parroquia de Sant Martí"*. Desconeixem amb precisió la identitat del tal Bonfill Atton, però deuria ser un personatge important perquè en l'acta de la signatura de la compravenda, l'autoritzen Humbert Odó, baró del Montseny, de Montpalau i Palafoles, així com la seva dona, Sicardis de Montsoriu, senyora de Lloret. Bonfill, segurament era un fill segon de Bernat Atton III Trencavall, vescomte d'Albi, de Rasés, de Besiers i de Nimes. Dels venedors, només coneixem els seus noms; Guillem Sinderedi i la seva dona Erimberga. I Bonfill, seguint la costum de l'època, adop-

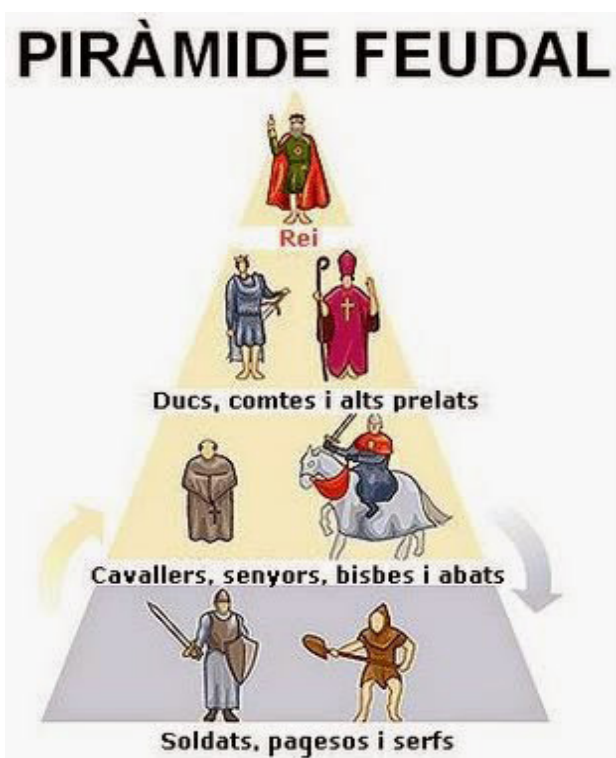
taria el cognom del lloc de residència. Una altra tradició diu que tots el hereus de la nissaga dels Goscons, portaren el nom de Tomàs.

El següent document(5) que fa referència als Goscons està datat a Sant Pere de Vilamajor, el 30 de juliol de 1210, en que Saurina de Goscons, germana d'un Tomàs de Goscons i casada amb Bernat de Riba, dona al seu fill Arnau de Riba, la propietat plena del Mas Riba de la parròquia de Sant Pere de Vilamajor, *"així com el camp de Sant Adrià que posseïxo per el Senyor de Sant Rufo. Tot el que posseïxo en el comtat de Barcelona"..."en Ribalta i en Tresmont"*. Aquí podem veure com els Goscons tenen propietats mes enllà del terme del castell de Montpalau.

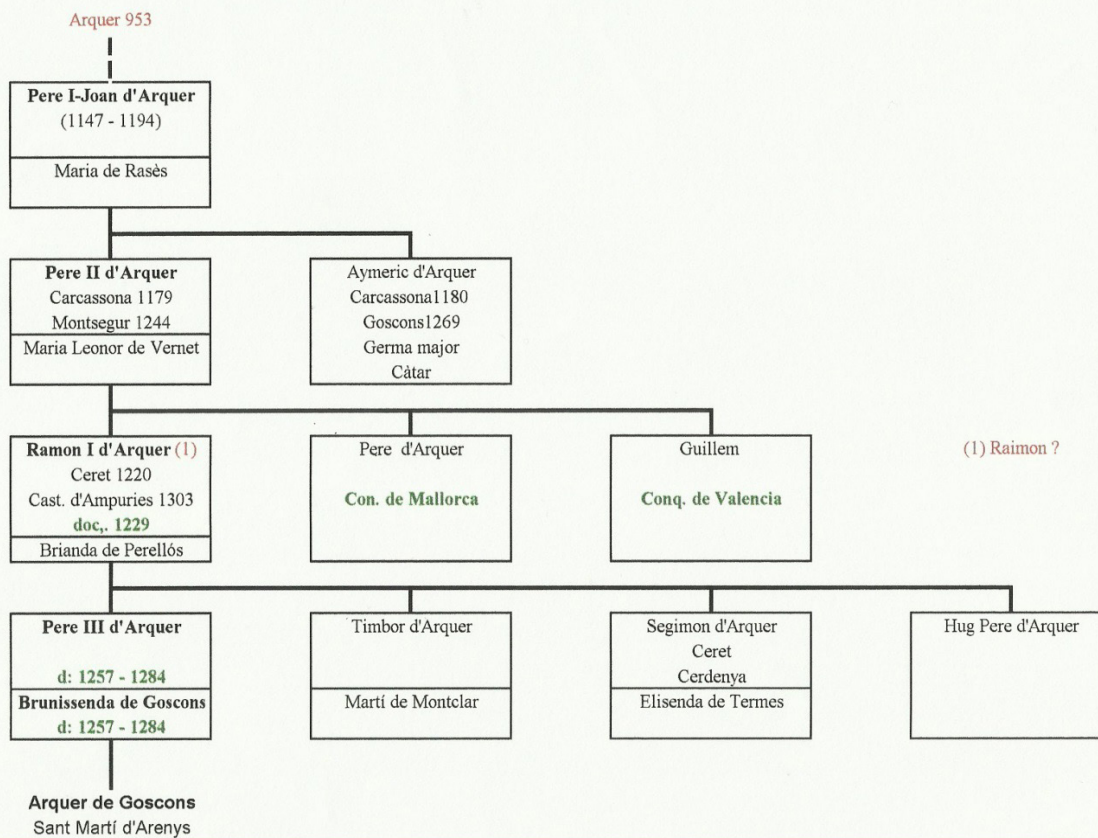
El primer Tomàs de Goscons que trobem documentat es un debitori(6) (reconeixement de deute) datat a Sant Celoni el 30 de gener de 1247, també hi consta la seva dona Francesca Ferrer(a)(7) , la seva filla i hereva Brunissenda de Goscons, que ha la vegada està casada amb Pere III d'Arquer, en aquest document constatem: que Brunissenda te tres germans, Guillem, Domènec i Bonjorn a qui els seus pares, Tomàs i Francesca, reconeixen el deute sobre l'herència familiar. Posteriorment(8) Guillem de Goscons ven al seu germà Domènec tots els seus drets sobre l'herència rebuda dels seus pares. Aquest Tomàs de Goscons el trobem en moltes actuacions documentades entre els anys 1247 i el 1277: la més significativa fou la Confessió i Reconeixença atorgada per Guillem de Catà a favor de Tomàs de Goscons, veïns de la parròquia de Sant Martí d'Arenys. En que l'atorgant, reconeix com a home propi i soliu(9) a Tomàs de Goscons i a la seva descendència.

En el document de l'any 1247 trobem a l'hereva, Brunissenda, senyora dels alous de Goscons, Collsacreu, Vallalta i les Planes (Sant Celoni) casada amb un Pere III d'Arquer, i sabem que d'aquesta unió es fundà la nissaga del Arquer de Goscons, Però qui eren aquests Arquer ?.

El primer Arquer conegut, fou un noble occità, **Pere I Joan d'Arquer**.- Ceret (Vallespir) (1147 – 1194), segons la documentació existent en el mas Arquer de Goscons, i que servi per fer l'arbre genealògic de la nissaga Arquer de Goscons(10) . Sabem que aproximadament l'any 1177 casa amb Maria de Rasés, descendenta directa de Segisbert

ELS ARQUER D'OCCITÀNIA

IV, fill de Dogobert II, últim rei Merovingi(11) i de Gisela Adela de Rasés, princesa d'origen visigot, donant origen al llinatge dels comtes de Rasés. Coneixem dos fills:

- Pere II d'Arquer i de Rasés, (1179 – 1244), hereu, casat amb Maria Leonor de Vernet.
- Aimerich d'Arquer i de Rasés, (1180 – 1269), neix a Carcassona i mor a Goscons (Sant Martí d'Arenys). Fou un “*perfecte*” càtar, nomenat com “*fill seu*” i successor per Bertran Martí, bisbe càtar que moriria cremat a Montsegur. Junt amb el seu cosí Pere d'Arquer, organitzà una xarxa per evacuar càtars perseguits d'Occitània cap a terres catalanes. Participà en la salvació del tresors càtar a la fi del setge i capitulació de Montsegur. (Adroer i Català en el seu llibre “*Càtars/catarisme a Catalunya*”, diuen: des de final del segle XII es creà una ruta per evacuar als efectes cap a terres dels comtes de Barcelona, establint-se en el segle XIII a Santa Maria de Palautordera)

Pere II d'Arquer i de Rasés.- Carcassona 1179 – Montsegur 1244),

Fill de Pere I Joan d'Arquer i de Maria de Rasés, com a noble s'integrà a la cort de Ramon VI de Tolosa, existeix constància documental que l'any 1213 formà part del seguici que acompanyà al comte de Tolosa en el acte de vassallatge a Pere I, el catòlic, comte de Barcelona i Rei d'Aragó.

En el transcurs de la croada contra els càtars, i a causa de les seves creences, perd casi tots els seus privilegis i vincles que ostentava a Carcassona, el Rosselló i el Conflent, i mort cremat a Montsegur, per no adjuar de les seves creences, l'any 1244. Casat amb Maria Leonor de Vernet. Fills coneguts:

- **Raimon (o Ramon) d'Arquer i de Vernet** (1220 – 1303?). Hereu. Casat amb Braida de Pereille (Brianda de Perellos)
- Pere d'Arquer i de Vernet,

acompanya a Jaume I el Conqueridor en la conquesta de Mallorca en l'any 1228 i una vegada conquerida i en el repartiment de terres, l'hi atorgà una alqueria anomenada Benigotmar Frotxita, amb 12 jovades de terres (= 192 quarterades = 136,32 ha.) fixant la seva residència a Mallorca, per ell i als seus successors.(12)

- Guillem d'Arquer i de Vernet, pren part en la conquesta del Regne de Valencia, entre els cavallers que acompanyen a Jaume I el Conqueridor, apareix en el repartiment de terres, segons el pergami de la Cancelleria de Jaume I de 1235: títol: “*Jaume I, rei d'Aragó: Donació d'una hisenda a Burriana a Martí Eiximenis de Belchit i a Guillem d'Arquer*”(13) . L'any 1263, Jaume I absolta Bernat Sa Clusa de la mort de Guillem d'Arquer, per trobar-lo allitat amb la seva dona.

Raimon d'Arquer i de Vernet, (Cerret 1220 – Castelló d'Empúries 1303) Noble faïdit(14) , fill primogènit de Pere II d'Arquer i Maria Leonor de Vernet. Hereu d'importants feus i vincles en l'antiga Septimània (El Llenguadoc i el Rosselló) transmesos per la seva àvia Maria de Rasés. Com a vassalls dels comtes de Tolosa, eren feudataris del comptes de Barcelona. Degut a desavinences i afrontaments amb el senescal(15) Hugues d'Arcy i l'inquisidor major Bernad de Caux, l'obligà a creuar els Pirineus amb la seva famí-

lia, per buscar la protecció del comte d'Empúries, i funda casa, primer a Castelló d'Empúries i més tard a Santa Maria de Palautordera, ja sota la protecció del casal de Barcelona, també emparentats amb els Rasès. Fills:

- Pere III d'Arquer i de Pereille, hereu, casat amb Brunissenda de Goscons
- Timbor d'Arquer i de Pereille, casada amb Martí de Montclar, família coneguda de del 932 i senyors de Montclar, de Chambers, del castell d'Anglas, de Montpentier, Montbrun, de Longevergne, Fournols i Trémolière.
- Segimon d'Arquer i de Pereille, casat amb Laura de Termes, emigraren a l'illa de Sardenya
- Hug Pere d'Arquer i de Pereille, neix a Ceret, quan la família s'exilià no ho fa a terres catalanes, ho fa a terres llombardes. Una llegenda diu que fou un dels quatre que sortiren de Montsegur just abans de la capitulació. (Aimerich d'Arquer, Mathieu, Poytevi i Hug)

Així em vist com en la unió matrimonial entre Brunissenda de Goscons i Pere III d'Arquer i de Pereille, abans de 1247, fundaren una nissaga, la dels Arquer de Goscons, que avui dia continua existint repartits en molts llocs del mon. Si Brunissenda aporta al matrimoni els feu de Goscons, Sacreu, Vallalta i Les Planes; que aportà Pere d'Arquer?. Segons diuen un tresor. Però això ja serà per un proper article.

Gustau Adzerias Causi

(1) Veure l'article en l'Arennios 5.

(2) Ídem. Arennios 7

(3) Arxiu Nacional de Catalunya document ANC1-172-T-1 (fons Arquer)

(4) Moneda d'una unça d'or de 24 k.

(5) ANC1-172-T-2 (fons Arquer)

(6) Biblioteca de Catalunya, document BC - 18.811

(7) En el document parla de Ferrera, cognom femininitzat de Ferrer, segons la costum de l'època. Filla de Ferrer.

(8) Document BC - 15.138

(9) Home propi i soliu.- Que estava sota dependència exclusiva d'un sol senyor i no sotmetre's a altre vassallatge i no podia ser protegit per cap altre senyor ni tant sols pel rei.

(10) Realitzat pel genealogista Felip de Salvador i de Sola

(11) La dinastia merovíngia és la família d'estirp germànica que va governar els territoris que comprenen l'actual França, Bèlgica i part d'Alemanya entre els segles V i VIII

(12) Segons "Historia General de Mallorca de Joan Dameto, Vicenç Mut i Jeroni Alamany"

(13) Arxiu de la Corona d'Aragó: ES.08019.ACA/9.1.3.9.//ACA Cancelleria. Pergamins, Jaume I, Sèrie general 0620.

(14) Els faïdits eren els cavallers i senyors del Llenguadoc que es trobaren desposseïts dels seus feus i terres durant la croada albigea. Van prendre part activa en la resistència occitana contra l'ocupació i l'establiment dels croats vinguts del nord.

(15) El senescal o dàpifer era l'oficial major de palau de la majoria de corts feudals d'Europa a l'edat mitjana.

EL ROBIN HOOD DEL MARESME

Si no recordo malament, Robin Hood era un petit noble fidel a Ricard Cor de Lleó, rei d'Anglaterra, que mentre aquest estava presoner a França, el seu germà Joan ocupà el seu tron i tenia el poble sotmès a la injustícia i a la tirania. La revolta dels "merry men"(1) encapçalada per Robin en els boscos de Sherwood, triomfà i amb el retorn del bon rei Ricard, els omplí de recompenses i portà la felicitat a Anglaterra.

L'historiador menorquí Gabriel Cardona(2) hi fa un paral·lelisme amb Francisco Milans del Bosch, que el bateja com el Robin Hood del Maresme. Membre d'una important nissaga maresmenca, que fidel a Fernando VII quant aquest estava presoner de Napoleó, a França, i el tron d'Espanya l'ocupava Josep I, que tenia el reialme sotmès a la tirania i a la injustícia. Milans s'alçà en armes i acompanyat d'un grupat de patriotes catalans, derrotà al "Usurpador" i permeté el retorn de Fernando "el desitjat", que els omplí de recompenses i portà la felicitat als espanyols. No es l'únic autor que intenta convertir a aquest Milans del Bosch en un heroi de llegenda, tal podem veure, a tall d'exemple, en el requadre de la pàgina 25 "Un comandant guerriller" de la "Guia dels escenaris de la Guerra del Francès a Catalunya", publicat per la Generalitat de Catalunya(3) per commemorar el 200 aniversari de l'inici de la guerra. Hi trobem, per exemple la següent frase: "El resultat va ser la seva fama d'invencible i l'aparició de nombroses llegendes sobre ell. Potser la més coneguda és la de l'alzina dels francesos, segons la qual feia penjar els seus presoners davant de la seva masia".

Però, qui fou realment en Francisco Milans del Bosch? Les seves accions bèl·liques són mereixedores d'entrar com heroi en l'imaginari català?. Francisco Milans del Bosch i Arquer, va néixer el 1769 a Can Milans del Bosch(4) de Sant Vicenç de Montalt, fill petit de Ramon d'Arquer i Romà, fadrister de la nissaga Arquer de Goscons d'Arenys de Munt, que es casà amb Rafaela, pubilla del mas Milans del Bosch, adoptant per a ell i la seva descendència el cognom Milans, que era d'una família de militars professionals. Francisco, tal com havia fet el seu germà gran Rafael, inicià la seva vida militar com a cadet i en el mes de febrer de 1793, tot just a l'inici de la Guerra Gran(5), fou nomenat alferes. Participà en la campanya del Rosselló amb les tropes del general Ricardos, decidit a sobresortir en accions de guerra, i el 14 de maig rebé el despatx d'alferes de caçadors. En la contraofensiva francesa de 1794, i ja en terri-

tori català, el primer d'agost Francisco Milans al capdavant de les seves tropes lleugeres atacà la posició francesa instal·lada en el poble de Sant Llorenç de la Muga; resultà greument ferit per un tret de mosquet que l'impedí participar en la resta de la guerra.

L'any 1796, quan tot just era primer tinent de les "Reales Guardias Españolas" de guarnició a Barcelona, es va casar a Arenys de Mar amb Maria-Manuela, filla del doctor en lleis i important hisendat de la localitat Josep de Pujol i de Pastor(6). En esclatar la insurrecció del Principat, Francisco Milans, desertà i s'uní a la lluita contra el govern espanyol de Josep I Bonaparte. Segons sembla, durant la guerra, maridà en segones núpcies l'any 1812, amb Francesca Mauri i Comas, de

FRANCISCO MILANS DEL BOSCH.

Barcelona amb qui havia tingut un fill que fou batejat a l'església de Sant Martí d'Arenys el 4 d'agost de 1811, segons conta en la partida de bateig, que diu textualment: "Baptisme de Llorenç Milans, fill de Francisco de Milans i Arquer, brigadier dels reals exèrcits, de St. Vicenç, i de Dña. Francisca Mauri de Barcelona. Avis paterns Ramon Arquer i Rafela Milans de St. Vicenç, avis materns Joaquim Mauri i Rosa Comas".

En acabar la Guerra del Francès, lluità en defensa dels principis lliberals i la Constitució de Cadis, contra la monarquia absoluta restabler-

ta per Fernando VII a la seva tornada de França. El 1817 participà en l'intent de revolta del general Lacy, i té un paper rellevant en els anys del Trienni Liberal en la defensa militar contra els escamots apostòlics, però l'intent més agosarat es produeix el 1830 en la invasió de l'Empordà, que té poc èxit. Fou un dels primers membres de la maçoneria a Barcelona. Morí a la seva casa pairal l'any 1834.

Mirem amb una mica de detall la seva participació en el bàndol insurrecte, en el transcurs de l'anomenada Guerra del Francès, i en especial a la zona que avui dia coneixem com a comarca del Maresme, encara que no d'una manera exhaustiva. A principis de juny de 1808, a l'esclatar la insurrecció, desertà i buscà refugi al mas familiar. La seva presència, serviria per evitar que aquest patís els estralls del poble incontrolat que creia, d'una manera innocent, que la insurrecció popular contra el govern central serviria per suprimir el règim feudal que els ofegava.

Amb la creació a Lleida de la *Suprema Junta de Gobierno del Principado de Cataluña*, s'intentà restablir l'ordre públic i militaritzar al poble. S'iniciaria una llarga guerra que duraria 6 anys, i Milans decidí ser una part activa i buscar la promoció que no havia obtingut en la Guerra Gran, a causa de la ferida soferta en el transcurs d'aquesta. A mitjans de juliol, reuneix a Arenys de Vall(7) a un grup de sometents i de soldats desertors de la guarnició de Barcelona, per aturar als voltants del Remei i al Portinyol(8), a la columna imperial que el general Duhesme(9) porta cap a Girona, en el seu segon intent de sotmetre-la. Malgrat la resistència de Milans i els seus homes, els francesos arriben a Arenys.

El 13 d'agost Milans amb 800 miquelets s'uneix a la columna del brigadier marquès de Caldagues, per trencar el bloqueig de la ciutat de Girona. El dos de setembre, en el "Bloqueig de Barcelona", els miquelets de Milans del Bosch entren a Sant Andreu del Palomar, evacuat temporalment pels francesos, però la ràpida reacció de les reserves napoleòniques els obligà a retirar-se cap a les altures veïnes. L'èxit francès d'aquestes accions es veié complet, quan el dia 7 una columna, comandada pel coronel Latour, escala les altures que s'estenen pel nord de Sant Andreu del Palomar, avança per la cresta, sobre el campament dels miquelets de Milans del Bosch: mentre que una altra columna, la de l'ajudant-comandant Devaux, rodejava el campament per la dreta. A un senyal de canó, les dues columnes ataquen simultàniament, els miquelets, sorpresos

es dispersen amb desordre, fugint en totes direccions. Milans tardà tres dies en reagrupar-los i, establí el seu campament a Sant Jeroni de la Murtra.

El trobem documentat formant part del “*Ejército de la Derecha*”(10) , en el bloqueig de Barcelona, sota les ordres del tinent general Joan Miquel de Vives i Feliu(11) , que amb el grau de coronel l’hi va encomanar el comandament de la 4a divisió, formada per 3.710 miquelets i estacionats a Sant Jeroni de la Murtra, per cobrir la línia del Besòs. Atacat el campament per la columna Devaux, els miquelets fugen en desordre cap al convent de Montealegre, del qual foren desallotjats, dispersant-se. Foren capturats uns dos cent miquelets, sis canons de muntanya i una gran quantitat de munició. El 6 de novembre, Milans i els seus miquelets participaren en l’atac general contra la ciutat de Barcelona, amb la missió d’actuar contra el fort Pi(12) , sortí del seu campament de Sant Jeroni però no pot travessar el Besòs. L’atac general fracassa.

La següent acció documentada del coronel Milans està relacionada amb la terrible derrota soferta per l’exèrcit espanyol el 16 de desembre de 1808, en la batalla de Llinars/Cardedeu en l’intent del general Vives(13) d’aturar la marxa del general Saint-Cyr que amb el 7è Cos francès(14) , escoltant un comboi de subministrament, format bàsicament per un gran ramat de bestiar, tenia com a objectiu aixecar el bloqueig que patia la ciutat de Barcelona. Per aquesta acció, el general Vives encomanà a Milans i els seus homes(15) que des del Montnegre i entre Sant Celoni i Trentapasses, fustigués el flanc de la columna imperial, sobre tot, la seva reraguarda formada pel gran comboi(16) .

La no compareixença en el cap de batalla de la divisió de Milans, el retràs de la de Lazan i la retirada prematura de la de Reding, ocasionaren que en 30 minuts de combat la victòria de Saint-Cyr fou total. El resultat de la “gesta” de Milans queda reflectida en el document “Copia de la minuta del parte de la acción de Llinas escrita de puño y letra del General Vives”, de 20 de desembre de 1808, existent en l’arxiu “*Deposito de la Guerra*”, que entre altres justificacions de la derrota soferta, diu: “*Esta accion ha sido desgraciada por haber faltado atacar por el flanco y efectuado una division de 3300 hombres al mando del coronel Don Francisco Milans que se hallaba situado en Coll-sacreu, de la cual no he tenido aun noticias positivas de su paradero; y si, por extraoficiales de que se halla en Arenys donde creo*

se embarcará para venir desde allá á Villanueva y de esta villa á este cuartel general de Molins de Rey..”

Més explícit resulta el que deixà escrit en vers, Josep Baborés i Homs(17) , rector i cap de sometent de Gualba.

*A les tres, alguns quatre mil d’en Milans,
de l’altra part del pont tirant alguns quants,
fugen cap a Olzinelles per los turons,
com si fessen gales per aquells brivons.
Un paper més infame no se pot veure,
ni los vinents, crec, jamai ho voldran creure.
Robant per les cases se’n puguen al Far,
donant libre pas als gavatxs per passar.
Podent-los incomodar en Trentapasses,
els deixen lo pas libre, grans bestiasses.
Malaguanyat, podem dir, lo pa que mengem,
i los que tan mal se porten, com no els pengem?*

(Fragment corresponent a la Batalla de Llinars / Cardedeu)

En J.M. Pons i Guri, en el seu “*Diari d’uns anys de guerra (1808-1814)*” diu d’aquell fet, que a darrera hora del divendres 16 de desembre arribaren desordenadament a Sant Martí d’Arenys i a Arenys de Vall, les tropes vençudes a Llinars; i que el dia 17, Milans del Bosch restà tot el dia ocupant una casa del carrer de l’Església.

Per no allargar massa aquest article, farem un salt en el temps i continuarem les accions del nostre personatge a partir del moment en què, caiguda en mans imperials Tarragona (28/7/1811), última plaça forta espanyola, i conquerida Montserrat (25/7/1811), principal centre de subministraments de l’exèrcit espanyol, els supervivents de les forces resistents, uns 8.000 homes, amb el nou capità gene-

ral Luis Roberto de Lacy, buscaren refugi al Pla de Busa(18) per reorganitzar-se i iniciar la reconquesta del Principat de Catalunya, que donaven per perdut per la corona espanyola; per això els historiadors “oficials” anomenen a Busa el “*Covadonga Catalán*”. El general Lacy nomenà brigadier a Milans del Bosch, posant-lo al capdavant d’una reduïda divisió(19) per fustigar, amb tàctiques de “*petit guerre*”, al enemic que operava per la zona de marina, entre Mataró i Blanes. La seva primera campanya culminà el 3 de febrer de 1812 a l’enfrontar-se a la divisió del general Lamarque(20) en el combat de Sant Martí d’Arenys(21) El dia 4 de març de 1812, el brigadier Francisco Milans del Bosch i Arquer, amb els seus homes i a l’entrada de Sant Martí d’Arenys topà amb dos combois francesos. L’arribada de reforços imperials procedents de Sant Vicenç de Montalt i de Canet, obligà a Milans a batre’s en retirada pel camí de Vallalta i fer-se fort a l’antiga força dels Arquer de Goscons, avis del mateix Milans. El setge durà poc i finalment Milans i els seus homes pogueren escapolir-se cap al Montnegre on els francesos li perderen el rastre. El general Lamarque, com a represàlia contra els Arquer, permeté el saqueig de tota la quadra i cremar la casa principal i totes les seves dependències. El divendres 22 de gener de 1813 el brigadier Milans del Bosch fou destituït del seu comandament com a resultat d’un expedient disciplinari obert per la Junta Corregimental de Girona per arbitrarietats i abusos comesos a la zona d’Arenys, com empresonaments arbitraris d’hisendats(22), espoliació de subministraments destinats a altres unitats de l’exèrcit espanyol, comportament despòtic amb els seus homes(23),..... ; i hagué de marxar exiliat a Mallorca. Així acabà l’actuació de Francisco Milans del Bosch en la Guerra del Francès, sortint discretament per la porta del darrerra i no per la porta gran, cobert d’honors i glòria. Estudiant i documentant a aquest personatge no he pogut trobar elements suficients perquè avui dia, tant la historiografia espanyola com la catalana, sigui etiquetat com un heroi llegendari i col·locat com a exemple de patriotisme, això si, espanyol. Crec sincerament que tot resulta de la gran manipulació soferta en aquell desgraciat conflicte, en què Catalunya fou una víctima en lloc del puntal decisiu en la formació del naixent estat-nació espanyol, tal com volen que creiem a ulls clucs. Per acabar aquest article, crec necessari recordar les paraules d’Enric Prat de la Riba, dites a principis del segle XX: “*De tots els coneixements humans, és indubtable que els que influeixen d’una manera més directa i decisiva en la formació del criteri polític són els coneixements*

històrics. [...]

D’aquí que els interessats a modificar la consciència d’un país s’esforcin a donar-li una història més o menys falsificada. [...]”

Gustau Adzerias i Causi

- (1) Homes feliços.
- (2) “LOS MILANS DEL BOSCH. Una familia de armas tomar” (Edhasa. 2005)
- (3) Departament d’Innovació, Universitat i Empresa.
- (4) Actualment el restaurant “Castell de l’Oliver”
- (5) Nom donat a les campanyes en terres catalanes en la guerra de la Primera Coalició contra la França revolucionària
- (6) *Diari d’uns anys de Guerra (1808-1814)* de J.M. Pons i Guri.
- (7) Actualment Arenys de Mar.
- (8) Lloc en que s’estreny el camí ral de la costa, entre Caldes i Arenys.
- (9) Philippe Guillaume Duhesme, cap del Cos d’Observació dels Pirineus Orientals, primeres tropes imperials que entraren en el Principat el 9 de febrer de 1808.
- (10) Nom que rep l’exèrcit espanyol que opera en el Principat, segons el Decret de la Junta Central de 2 d’octubre de 1808.
- (11) Natural de Girona i en aquells dies capità general de Catalunya.
- (12) Defensa avançada de la Ciutadella, situada en l’actual barri barceloní de Forpienc.
- (13) Divisions Vives, Reding, Lazan i Milans, amb un total de 15.520 infants, 880 genets i 16 canons.
- (14) Divisions Souham, Fontane i Chabot, amb un total de 14.000 homes i 1.500 cavalls.(no disposava d’artilleria i només munició per una hora de combat.
- (15) Terç de miquelets de Manresa, Terç de miquelets de Granollers, Terç de miquelets de Lleida i el 2n. Batalló del R.I.L. “Baza”, amb un total 3.320 homes.
- (16) L’escolta directe del gran comboi la formava la divisió Chabot de dos batallons d’infanteria napolitana i un batalló de Caçadors de Muntanya (miquelets)
- (17) La Guerra del Francès a Gualba
- (18) Pla de Busa, serra de Busa, T.M. de Navès (Solsonès) Per la seva posició estratègica, durant la guerra del francès el general Lacy, per indicació del tinent coronel Francesc X. Cabanes i Escofet (solsoní) hi establí un camp de reclutament i d’instrucció dels soldats que tenien que lluitar contra els francesos; l’esperò del Capolatell fou convertit en presó dels soldats napoleònics. Segons tradició alguns presoners, extenuats per fred i la fam, s’estimbaren pel cingle exclamant “*Mourir a Busa et resurgir à Paris*”. Segons Madoz, que transcriu l’episodi de la fortificació militar del pla de Busa, el 1812 fou el primer lloc d’Espanya on es proclamà la Constitució de Cadis, davant 8.000 soldats i gent del país.
- (19) Regiments d’infanteria de línia “*Mataró*” i “*Gerona*”, aixecats en el Pla de Busa.
- (20) Jean-Maximien Lamarque, general de la divisió que portà el seu nom, formada per les brigades Hemelinaye i Espert.
- (21) Per més detall d’aquest combat, veure el meu article publicat en el núm. 25 de SINGLADURES.
- (22) Antoni Cornell i Martí Bellsollell, entre d’altres, foren empresonats a les illes Medes i alliberats una vegada pagat u fort rescat.
- (23) Per fer-se una idea més completa, veure MEMÒRIES D’ANTONI BELLSOLELL, (Avenç núm. 113, Març 1988)

EL CARRER DELS CAPELLANS

1. El carrer dels Capellans, avui carrer mossèn Jacint Verdaguer

Els noms dels carrers d'una població reflecteixen en bona part el seu passat, ja sigui perquè s'han respectat els noms tradicionals, o bé per mostrar les preferències polítiques, religioses o culturals dels components del Consistori al llarg de la història. El cas del carrer dels Capellans, carrer discretament ubicat en paral·lel al Rial Pasqual, és un cas força curiós en el qual el nom tradicional, Capellans, es manté amb força, sense que hagi arrelat el nom amb el qual el batejaren fa uns 80 anys, mossèn Jacint Verdaguer. Força gent d'Arenys de Munt no sabia pas ubicar el carrer mossèn Jacint Verdaguer; en canvi, ben pocs dubtarien en situar el carrer dels Capellans.

Durant el llarg període franquista, trobem dos moments de canvis o adjudicació de noms nous als carrers. Els canvis més dràstics els trobem l'any 1939 quan, un cop acabada la guerra de 1936 a 1939, les noves autoritats franquistes batejaren els carrers més importants de la vila amb els noms de persones rellevants del nou règim: la Rambla Francesc Macià passà a ser Rambla del Generalísimo Franco, el carrer Galan i García Hernández (Panagall) es retolà com a Avenida José Antonio, el carrer Nou fou la calle general Mola, el carrer Vell passà a calle José Calvo Sotelo, mentre que la Plaça Pi i Margall fou la Plaza de la Iglesia(1).

L'any 1960, amb un notable creixement urbanístic de la població, l'ajuntament de Josep Mas adjudicà una nova tanda de noms de carrers, ja que segons el consistori, el nom popular (que el mateix ajuntament va fer servir sovint) havia de ser canviat pel nom nou oficial: el carrer Pasqual passà a ser calle Miguel de Cervantes, el carrer Martí de la Nena es batejà calle Juan Maragall, el carrer d'en Sans es batejà calle Pedro Serafi, el Camí Rossell fou calle San Isidro, el Rial de Can Gravat es retolà calle San Pedro, el Rial de la Cantina fou calle San Agustín, el carrer de Can Majó passà a Travesia Panagall, el carrer del Matadero fou calle Oeste i el caseriu Barbeta, calle Jaime I(2).

El carrer dels Capellans el trobem per primera vegada com a carrer Jacinto Verdaguer l'any 1942. El mes d'octubre d'aquell any, el consistori acordà perllongar la "*calle mossén Jacinto Verdaguer, conocida por Capellanes*"(3), per tal de donar-li una sortida en la seva part alta. El canvi de nom, tot i no tenir-ne constància, el situaríem en el període 1940-1942, un

nou nom, però, que no arrelà de cap manera. El mateix ajuntament en documents dels anys 1940 i 1950, s'hi segueix referint com a carrer dels Capellans.

Ara bé, qui eren aquests Capellans que donarem nom al carrer? Al llarg d'aquest article veurem que el nom de Capellans prové, en efecte, del fet que els propietaris dels terrenys on es va anar bastint el carrer des de l'any 1775, eren els capellans d'Arenys de Mar- el rector i la comunitat de preveres - que van comprar els terrenys ubicats en el que en aquells moments era el Camp d'en Pasqual del Mas. Va ser una operació urbanística que els proporcionà uns bons rendiments. Abans d'arribar a la compra, però, caldrà aturar-nos uns moments per veure què eren, i encara són, les fundacions de beneficis eclesiàstics, per entendre les raons per les quals la comunitat de preveres de Santa Maria d'Arenys va efectuar la compra que portà a la urbanització d'un nou carrer.

2. Els beneficis eclesiàstics i els aniversaris

Les dues fonts de finançament més importants que havia tingut l'església catòlica al llarg de la seva història, al marge de les donacions de béns i propietats, havien estat: el delme i les rendes que produïen els beneficis eclesiàstics. El delme era un impost que gravava la desena part dels fruits de la terra, bàsicament els cereals i els productes de la vinya, i dels ramats. Des de final de l'Edat Mitjana, però, el delme havia estat venut, cedit o arrendat a particulars que en treien un substanciós benefici. Des dels segles XVI i XVII eren ben pocs els rectors o les comunitats religioses que conservaven, ni que fos una part, d'aquell important recurs econòmic.

D'altra banda, els beneficis eclesiàstics eren fundacions perpètuas, que proporcionaven unes rendes anuals que eren cedides a un sacerdot, el beneficiat, per tenir cura d'un altar determinat. La dotació

econòmica dels beneficis normalment es feia a través de deixes testamentàries, amb les quals el testador deixava als marmessors quantitats importants de diners (o bé determinades rendes) perquè les dipositessin en “*lloc ferm i segur*”. Aquells diners havien de generar les rendes necessàries per garantir el finançament del benefici de forma vitalícia.

Una altra fundació molt més modesta era la creació d'aniversaris i la celebració de misses d'estaca. Sovint, el testador expressava el desig que se celebrés una missa perpètua o aniversari en record de la seva ànima o de la dels seus familiars, en una data determinada (“*el dia que m'esdevindrà morir*” o en unes festivitats determinades). Les misses d'estaca eren una quantitat de misses que el testador encarregava en unes dates concretes. Per dotar els aniversaris, el testador deixava una quantitat de diners, molt més modesta que els beneficis, per tal que generés les quantitats necessàries per sufragar les misses.

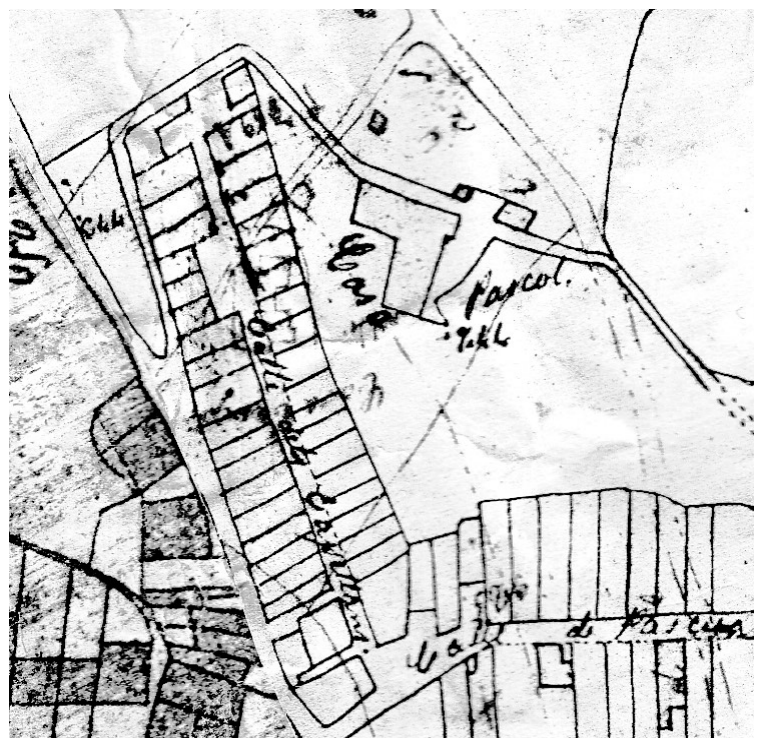
Ara bé, com s'obtenien les rendes de totes les deixes testamentàries? El sistema més utilitzat fou el de la creació de censals. El censalista, persona que deixava els diners, comprava al censatari, persona necessitada que rebia els diners, el dret de rebre una renda anual d'aquells diners, que normalment era el 5% de la quantitat deixada. Era una manera d'encobrir el préstec usuari, prohibit per l'església catòlica.

Per al nostre cas, veiem un altre sistema per obtenir unes rendes anuals. Els diners s'invertien en la compra de terrenys dins o propers al nucli urbà de la població per, tot seguit, començar a fer establiments emfitèutics de cossos de terra amb la intenció d'edificar-hi casa i crear les condicions per la creació d'un nou carrer a la població. La persona que accedia al cos de terra, a part de donar una entrada, en diners o en espècie, havia de pagar una quantitat anual fixa al propietari, un cens, com fou popularment conegut aquell pagament. Amb aquell cens anual, la persona podia disposar de la casa i terres com si fos de la seva propietat, la podia deixar en herència i fins i tot podia arrendar part de la finca a altres persones necessitades. D'altra banda, aquelles operacions urbanístiques asseguraven al rector i preveres uns ingressos anuals fixes que garantirien el manteniment de la comunitat d'eclesiàstics.

3. La creació del carrer dels Capellans

Els terrenys que, a mitjan segle XVIII, envoltaven el potent casal dels Pasqual eren coneguts com a Camp

d'en Pasqual del Mas. Des de 1770, Josep de Homar i Pasqual (1722-1790), tinent de cavalleria del regiment d'Extremadura(4), hereu i propietari del mas Pasqual, havia començat a establir alguns pagesos i menestrals a la part baixa dels seus terrenys, tocant a la Riera, en el que ja s'anava conformant com a carrer Pasqual. L'any 1775, l'hereu del mas Pasqual va efectuar una venda important de la part nord de la seva propietat. El 8 d'octubre de 1775, davant del notari Vicenç Malet, regint la notaria d'Arenys de Mar, Josep de Homar efectuà la venda perpètua del sector de la seva propietat ubicat entre el Rial Pasqual i els terrenys més propers al mas Pasqual, al rector i comunitat de preveres de Santa Maria d'Arenys de Mar(5). El preu de la venda fou de 1204 lliures i 2 sous, una quantitat realment notable de diners. El rector que gestionà la

Carrer dels Capellans i carrer Pasqual l'any 1862, segons el plànol de Daniel Sans

compra fou Josep Coma, que en aquells moments era rector tant de Sant Martí d'Arenys com de l'església sufragània de Santa Maria d'Arenys. El rector Josep Coma moriria l'any 1778, tres anys abans de la separació eclesiàstica definitiva de les dues parròquies, esdevinguda l'any 1781. Des d'aquell any de 1781, cada parròquia tindria la seva pròpia rectoria i serien el rector i la comunitat de preveres de Santa Maria d'Arenys els qui gestionarien els nous contractes d'establiments de les parcel·les del futur carrer dels Capellans.

A partir de 1784 comencem a trobar els primers establiments de cossos de terra per aixecar-hi casa en el que en aquells moments constava ja com a *carrer*

dels Capellans. El 18 de juliol de 1784, Grau Gelpí, rector de Santa Maria d'Arenys, juntament amb Mariano Cortés i Bonaventura Lluell, “preveres, protectors y administradors y generals governadors dels aniversaris y misses d'estaca” de dita parròquia, establiren a Pere Colomer i Fusta un cós i mig de terra per fabricar casa “en lo camp anomenat d'en Pasqual del Mas y vuy lo carrer dels Capellans”, afrontant “a migdia ab Josep de Homar y Pasqual, y a tramuntana ab lo Rial Pasqual”(6) . Aquell mateix dia, 18 de juliol, davant del notari Gabriel Arquer, es varen dur a terme 5 establiments més de cossos de terra: a Salvador Pujol i Soler, bracer, a Anton Artigas, bracer, a Narcís Nicolau, pagès, a Bonaventura Vivas i Pau, bracer i a Miquel Riera, bracer, tots de Sant Martí d'Arenys(7) . El carrer s'anava omplint i prenia la forma definitiva que tindria fins als nostres dies.

El contracte d'establiment emfitèutic més comú al carrer dels Capellans fou el d'un cós de terra (30 pams, és a dir, uns 6 metres)), tot i que sovint s'establia un cós i mig de terra (45 pams, és a dir, uns 9 metres), amb una fondària de 19 canes i sis pams (uns 31 metres i mig). L'entrada per un cós de terra es fixava en una lliura i 10 sous, mentre que el cens anual que la persona establerta havia de pagar als capellans d'Arenys de Mar pujava a 2 lliures i 10 sous. S'establia un termini de sis anys per edificar la casa i començar a viure-hi: “que en sis anys degan construir en dit cos de terra la part de la cuyna per la habitació de ell dit adquisidor y dels seus. Y així mateix que degan construir la casa de nou canas de llargària (14 metres i mig) y que degan deixar lo carrer de 15 palms de amplària (3 metres)”(8) . Al mateix temps, s'havia de construir una paret de clausura que separés la casa i cós de terra dels terrenys propietat dels Pasqual.

La comunitat de preveres d'Arenys de Mar, interessada a omplir tot el carrer, donà facilitats per establir nous cossos de terra. Així, el 13 de maig de 1787, trobem l'establiment fet pel nou rector d'Arenys de Mar, Esteve Sivilla, juntament amb els administra-

dors dels aniversaris i misses d'estaca, fet a Joan Pau Puntés, bracer d'Arenys de Munt. El cós de terra objecte del contracte estava ubicat al costat del d'Anton Massip, bracer. El cens anual a pagar era el mateix d'uns anys abans, 2 lliures i 10 sous moneda barcelonesa. Ara bé, el contracte especificava que per fer la casa se li donaria l'argila i pedra necessàries (de la pedrera de la peça de terra de Francesc Croanys), així com deu quintars de calç i l'aigua provinent de la boca de la mina de dit Homar i Pasqual. (9)

Uns mesos més tard, el mes de gener de 1788, nous establiments de cossos de terra, a Miquel Vallalta, bracer i a Martí Pera, bracer(10), anaren consolidant el nou carrer dels Capellans dins de la trama urbana de Sant Martí d'Arenys. Podem afirmar que, entorn de l'any 1800, el carrer dels Capellans presentava una fesomia força semblant a la que manté avui en dia. La trama urbana d'Arenys de Munt s'anava eixamplant a poc a poc.

El carrer dels Capellans ha resistit dos canvis de nom i s'ha mantingut ben viu en la memòria de la gent d'Arenys de Munt. El seu nom ens parla de la nostra història, de com els capellans d'Arenys de Mar van dur a terme una operació urbanística que originà un nou carrer en uns moments de fort creixement de la població d'Arenys de Munt. Aquesta dualitat de noms, el popular i l'oficial, s'ha resolt satisfactòriament en altres casos semblants, afegint al nom oficial, *carrer mossèn Jacint Verdaguer*, el nom popular, *abans carrer dels Capellans*. Seria tota una mostra de respecte cap a la tradició.

Francesc Forn i Salvà

- (1) AHMd'A de Munt. Llibre d'Actes, núm. 19. Fols. 28 a 30v°.
- (2) AHMd'A de Munt. Llibre d'Actes, núm. 27. Fol. 69.
- (3) AHMd'A de Munt. Llibre d'Actes, núm. 21. Fol. 51v°.
- (4) Gaspar Casals. “Can Mallol de la Torre: nissagues, famílies i motius”. *Arennios 5*. Col·lectiu pel Museu Arxiu d'Arenys de Munt: Arenys de Munt, juny de 2016. 2a època
- (5) Arxiu Històric Fidel Fita i Municipal d'Arenys de Mar. Notaria d'Arenys. Notari Cristòbal Arquer i Ruhira. Vol. 331. Fol. 104.
- (6) Arxiu Històric Fidel Fita i Municipal d'Arenys de Mar. Notaria d'Arenys. Notari Cristòbal Arquer i Ruhira. Vol. 329. Fol. 159v°.
- (7) Arxiu Històric Fidel Fita i Municipal d'Arenys de Mar. Notaria d'Arenys. Notari Cristòbal Arquer i Ruhira. Vol. 329. Fols. 161v° a 176.
- (8) Arxiu Històric Fidel Fita i Municipal d'Arenys de Mar. Notaria d'Arenys. Notari Cristòbal Arquer i Ruhira. Vol. 329. Fol. 162.
- (9) Arxiu Històric Fidel Fita i Municipal d'Arenys de Mar. Notaria d'Arenys. Notari Cristòbal Arquer i Ruhira. Vol. 331. Fol. 104.
- (10) Arxiu Històric Fidel Fita i Municipal d'Arenys de Mar. Notaria d'Arenys. Notari Cristòbal Arquer i Ruhira. Vol. 332. Fol. 13.

CRIM 16. Campament número 2 a Arenys de Munt

1. Juliol de 1936: Rebel·lió militar i revolució social

“De acuerdo con el Consejo de Ministros y consultado el de la Guerra, vengo en decretar lo siguiente: Quedan disueltas todas las unidades del Ejército que toman parte en el movimiento insurreccional. Dado en Madrid a dieciocho de Julio de mil novecientos treinta y seis.

MANUEL AZAÑA

El Presidente del Consejo de Ministros y Ministro de la Guerra Santiago Casares Quiroga”(1).

Amb aquest decret, el govern espanyol acordava la dissolució de l'exèrcit espanyol per fer front a la rebel·lió militar encapçalada pel general Franco, que s'havia iniciat un dia abans, el 17 de juliol, a les possessions espanyoles del nord d'Àfrica i que s'estendria, un dia després, a la resta de les guarnicions de la Península. Era una reacció inútil, ja que precisament els militars revoltats ja no obeïen el govern republicà, i probablement desencertada, ja que en el cas de les unitats lleials, se'ls deslliurava de l'obediència als seus comandaments. Al llarg de les jornades següents, el cop d'Estat militar fou aturat a les principals ciutats espanyoles gràcies a la resistència i la lluita de les organitzacions sindicals i de les organitzacions polítiques d'esquerres. A Catalunya, la revolta militar fracassà gràcies a la lluita dels sindicats, sobretot de la CNT, dels partits polítics d'esquerres i catalanistes, i a la fidelitat a la República que mostraren la guàrdia civil, els mossos d'esquadra i la guàrdia d'assalt. La CNT, primera força sindical a Catalunya, tirava endavant el seu programa de revolució social al Principat i a àmplies zones de l'Aragó i Andalusia.

Més enllà de l'anècdota de l'acord del govern que dissolia l'exèrcit, el fet important era que la República no només s'havia quedat sense exèrcit, sinó que havia de fer front a les seves pròpies forces armades alçades contra la legalitat republicana. A Catalunya, el 21 de juliol de 1936, el president Companys creà el Comitè Central de Milícies Antifeixistes el qual intentà bastir unes noves forces armades basant-se a milícies formades per voluntaris. Al llarg de les jornades següents, foren enviades al front d'Aragó columnes de milicians de diferents organitzacions polítiques: de la CNT, columnes Durruti, Rojo y Negro..., del PSUC,

columna de Del Barrio..., d'ERC, columna Macià-Companys. Començava una llarga i cruel guerra.

2. Creació de l'Exèrcit de Catalunya

Per a les autoritats republicanes, improvisar un exèrcit no fou fàcil. Donat que les diferents unitats milicianes seguien la voluntat del partit o del sindicat al qual estaven vinculades, la coordinació fou molt complicada. D'altra banda, la disciplina militar era pràcticament inexistente a les milícies anarquistes. Des del començament de l'alçament militar, moltes autoritats republicanes reclamaven que es creés un Exèrcit Popular de la República a l'estil dels exèrcits tradicionals i, consegüentment, que es procedís a la militarització de les milícies. El nou govern espanyol de Largo Caballero, president des del 4 de setembre de 1936, amb el decret del 30 de setembre i 7 d'octubre mobilitzà les lleves de 1932 a 1935; el 18 d'octubre, d'altra banda, es creaven les 6 primeres brigades mixtes. S'havien acabat els voluntaris i s'anava cap a un exèrcit tradicional.

D'altra banda, durant aquests primers mesos de guerra, Catalunya actuà com un Estat independent, ja que els lligams amb Madrid s'havien trencat completament a causa del conflicte militar. El procés cap a un Exèrcit Popular fou semblant a l'espanyol, però molt més alentit a causa de l'important pes que mantenien les milícies anarquistes. El 8 de setembre de 1936, la Conselleria de Defensa de la Generalitat, encapçalada per Felip Diaz Sandino, decretà la creació de l'Escola Popular de Guerra. El 28 d'octubre, un nou decret portava la militarització de les diverses milícies catalanes. Finalment, el decret de 6 de desembre de 1936, signat pel conseller primer i de finances Josep Tarradellas i pel conseller de defensa Diaz Sandino, portava a la creació d'un Exèrcit de Catalunya(2), independent de l'Exèrcit Popular de la República. Per la seva banda, el líder cenetista Joan Garcia Oliver *“veritable organitzador militar de Barcelona”*(3), havia creat una Escola de Guerra a Barcelona, diferent de l'Escola de Guerra creada per Largo Caballero.

L'Exèrcit de Catalunya anava prenent cos. El 20 de febrer de 1937, el nou cap del front d'Aragó, comandant Vicenç Guarnier, organitzava el front en cinc divisions: Brigada Pirenaica (formada majoritàriament per membres d'Estat Català), Divisió Ascaso (amb anar-

quistes i una forta presència d'internacionals), Divisió Lenin (organitzada pel POUM), Brigada Carles Marx (amb membres del PSUC), Divisió Durruti (composta per anarquistes de la CNT), Divisió Jubert (amb membres de la CNT-FAI) i Divisió Macià-Companys (integrada per membres d'ERC i d'Estat Català)(4).

El pes creixent dels comunistes dins de les institucions republicanes, partidaris d'integrar l'Exèrcit català dins de l'Exèrcit Popular Central, feia cada cop més inviable un exèrcit català independent del central. El cop definitiu vingué com a conseqüència dels Fets de Maig de 1937, amb la pèrdua de poder de l'anarquisme, la il·legalització del POUM i el retorn de nombroses competències de la Generalitat al govern central. L'Exèrcit de Catalunya passà a ser l'Exèrcit de l'Est dins de l'Exèrcit Popular de la República (un dels cinc exèrcits: Centre, Sud, Est, Operacions de Terol i Nord) mentre que el comandant Vicenç Guarnier fou substituït pel general Sebastián Pozas.

3. L'Exèrcit Popular de la República i els Centres de Reclutament i Instrucció Militar (CRIM)

Els Fets de Maig de 1937 portaren la formació d'un nou govern amb forta influència comunista: Juan Negrín ocupà la presidència del govern, mentre que Indalecio Prieto s'encarregava de la Defensa Nacional. Es creà per primera vegada un ministeri de "Defensa Nacional" i es nomenà Vicente Rojo, cap de l'Estat Major central, amb seu a València.

La Brigada Mixta fou la unitat militar bàsica de

l'Exèrcit Popular de la República. Es caracteritzava per combinar unitats de distintes armes (infanteria, cavalleria i artilleria), en contrast amb les que estaven formades per una sola arma. Una Brigada estava formada per uns 3800 homes distribuïts en:

- Quatre batallons d'infanteria formats per cinc companyies (quatre de fusells i una de metralladores) i un peloton de morters.
- Un esquadró motoritzat de cavalleria.
- Quatre bateries de canons.
- Una companyia de sapadors.
- Una columna de municionament
- Diferents unitats de transmissions, intendència i sanitat.(5)

Amb les llesves forçoses, abans que el personal mobilitzat s'incorporés a la seva Brigada, calia un període d'entrenament per capacitar-los en la instrucció militar elemental. Aquesta fou una de les novetats de la nova organització del ministre Prieto. D'acord amb el decret emès a València el juliol de 1937, "Se crean los Centros de Reclutamiento Movilización e Instrucción, constituidos a base de las actuales Cajas de Reclutas, Centros de Movilización y organismos de las disueltas Comandancias de Milicias"(6); al mateix decret es creaven els *Batallones de Retaguardia*, encarregats de l'organització dels CRMI. Un mes més tard, el 12 d'agost, un nou decret del Ministerio de Defensa Nacional, establia que "a fin de que al incorporarse a filas los reclutas no vayan desprovistos en absoluto de preparación militar" i, a més, a causa del fet que "el éxito obtenido en Cataluña por el Comité pro Ejército Popular Regular revela los grandes beneficios que pueden obtenerse de una educación previa",

decretava amb caràcter obligatori la instrucció pre-militar per tots els homes d'entre 18 i 20 anys, per un període d'entre tres i sis mesos cada any. Es creava al mateix temps una cartilla d'instrucció pre-militar que seria facilitada pels consells municipals(7).

La Circular de 5 de setembre de 1937 establia les bases complementàries del Decret anterior sobre objectius, composició i funcionalment dels Camps d'Instrucció(8). Amb l'objectiu de "*Tener soldados no sólo fuertes, ágiles y plenos de entusiasmo, sino capaces de combatir con eficiencia desde el primer momento de su ingreso en filas*", els campaments "*Serviran para intensificar la instrucción, inspirar normas de disciplina y de camaradería y completar la enseñanza del orden de combate y de servicio de campaña, sin perjuicio de los ejercicios atléticos y deportivos complementarios*"(9). El vessant ideològic, a càrrec dels comissaris polítics, era important: "*se aprovechará todo momento para la formación de ideales antifascistas y de independencia patria*"(10). Cada Centre d'instrucció, amb una composició d'uns 400 homes, hauria de comptar amb un Cap del Camp, un auxiliar i un comissari, els caps de batalló corresponents, un oficial d'intendència, un d'enginyers, dos metges, 30 sergents, quatre monitors esportius, quatre auxiliars i les persones suficients per fer el menjar. La instrucció hauria de tenir una durada d'entre tres i sis mesos. El desenvolupament de la guerra no només escurçà significativament aquest termini, sinó que impossibilità la posada en pràctica dels Centres d'instrucció.

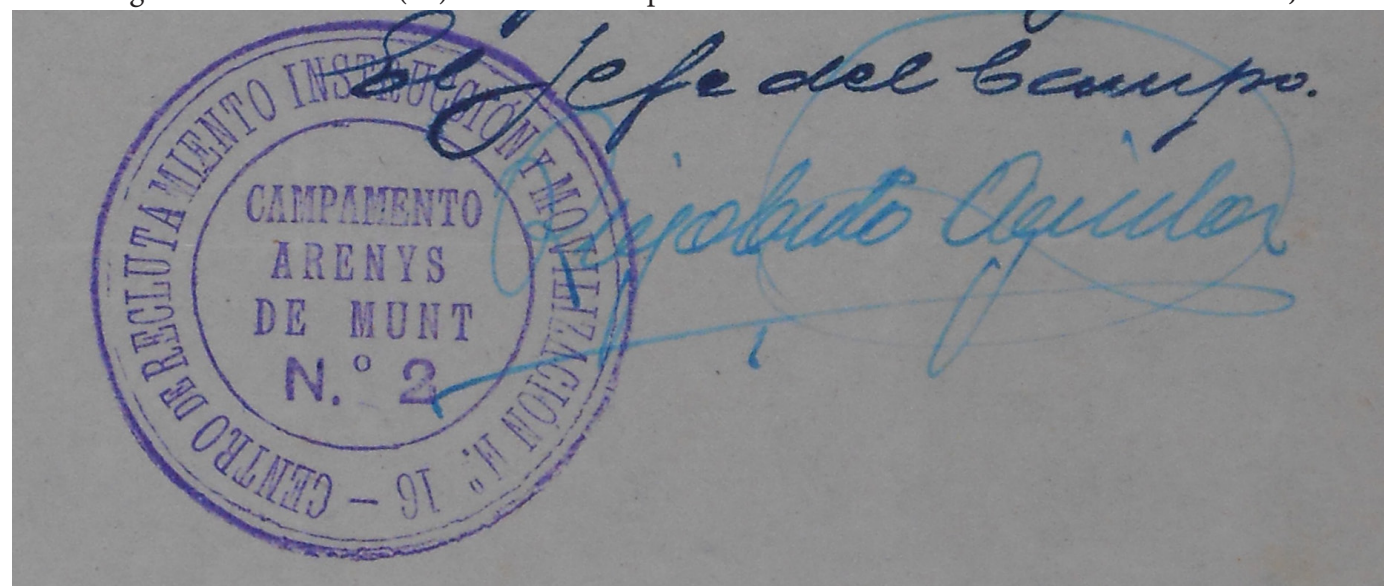
La Circular de 9 de setembre de 1937 creava a Catalunya quatre CRMIs, un per cada província: el número 16 a Barcelona, el 17 a Lleida (passà a Manresa després de la caiguda de la ciutat en mans dels franquistes), el 18 a Tarragona i el 19 a Girona(11). Al mateix temps

concretava les funcions que havien d'assumir els CRMIs: **reclutament forçós** (assumint les funcions de les Caixes de Reclutes), **mobilització**, **recuperació d'efectius humans** (control dels hospitals i de les baixes per ferides de guerra i permisos de convallescència, al mateix temps que cobrien aquestes baixes amb nous efectius) i **materials, instrucció militar, aquarterament** (amb la confiscació dels edificis considerats convenients) i **altres serveis**(12). Tots els homes de 20 anys s'havien d'inscriure en els llistats municipals on residien (tot i que el servei militar estava fixat a 18 anys) fins que fos ordenada la seva concentració en el Centre de Reclutament i Instrucció Militar (CRIM) que els fos assignat. Els reclutats s'havien de presentar al seu CRIM "*provist de motxilla, manta, plat, cullera i cantimplora, tot net i en bon estat*"(13). Els CRMIs s'encarregaren de la mobilització de totes les forces, excepte dels cossos de seguretat i dels carrabiners.

4. El darrer any de guerra: el CRIM 16, campament número 2 a Arenys de Munt

4.1 Reorganització militar

Els desastres de Brunete, Belchite i Terol provocaren la sortida de Prieto del Ministeri de Defensa Nacional el mes de març de 1938, ministeri que fou assumit pel mateix Juan Negrín. El nou govern espanyol, que ja s'havia establert a Barcelona des del 30 d'octubre de 1937, portà a terme una intensa activitat reformadora en el terreny militar. Els efectius militars a Catalunya s'organitzaren en els Grups d'Exèrcits de la Regió Oriental (GERO), conformats per l'Exèrcit de l'Ebre, sota comandament del coronel Juan Modesto i l'Exèrcit de l'Est a càrrec del tinent coronel Juan Pe-

rea. Al mateix temps, probablement pensant ja en una futura contraofensiva que es concretaria en la Batalla de l'Ebre, es cridà a files les lleves del 1926, del 1927, del 1928, del 1929 i del 1941 (lleva del biberó). L'Estat Major decidí mantenir a ple funcionament els CRIM i augmentar-ne el nombre a les localitats que disposessin de locals per allotjar mil homes i comptessin amb amplis espais com a camps d'instrucció. La instrucció militar als CRIM funcionarien amb equips permanents d'instructors per preparar els reclutes mobilitzats per cada divisió. Al CRIM es rebria entrenament militar, educació física, educació de caràcter moral i molts reclutes hi aprendrien a llegir i escriure(14).

Ca l'Amar de Sobirans es reconvertí en residència d'oficials i sotsosoficials del CIR 16, Campament número 2

Una nova Circular de 22 d'abril de 1938, detallava alguns aspectes dels CRIMs (el nom anterior de CRMIs s'havia modificat) que calia detallar, “*que el ritmo de la guerra impone*”, sobretot en referència a l'armament, transports i la plantilla que havia de tenir cada CRIM. Per l'armament, s'establí que en la instrucció “*dispondran de un mínimo de un fusil por cada diez hombres*” i que “*cualquier individuo pueda efectuar como mínimo diez disparos en la instrucción preparatoria de tiro*”(15). L'escassetat d'armament i monició quedava palès en aquestes mesures i, en conseqüència, comportava un dèficit important en una instrucció que feia servir bastons en comptes de fusells i pedres en comptes de granades. Pel que feia als transports, es dotava a cada CRIM, almenys sobre el paper, de dues motos sidecar, dos cotxes i dues camionetes(16).

Una de les conseqüències que tingué aquesta reorganització militar i la nova empenta als CRIMs des del mes d'abril de 1938, fou la instal·lació del CRIM 16, campament número 2, a Arenys de Munt.

4.2 El CRIM 16, campament número 2 a Arenys de Munt

La Conselleria de Defensa de la Generalitat de Catalunya, a més de la militarització del front d'Aragó i la posada en marxa de l'Escola Popular de Guerra, havia creat el primer Camp d'instrucció per a milicians, el CRIM 16, campament número 1, a Pins del Vallès (Sant Cugat del Vallès), on hi havia un camp de golf, i que estigué en ple funcionament el mes de març de 1937(17). Aquell mateix mes de març, es posà en funcionament un

segon Camp d'instrucció premilitar a Viladecans(18).

Amb la reorganització militar que es portà a terme a partir del mes d'abril de 1938, es van crear a Catalunya dos nous CRIMs: el CRIM 15 a Berga i el CRIM 14 a Terrassa. Cada CRIM controlava diversos camps d'instrucció. En total funcionaren a Catalunya una trentena de Camps d'instrucció. Els Camps d'instrucció dependents del CRIM 16, amb seu a Barcelona, carrer Sicília 18, eren: Gavà, Pins del Vallès (Sant Cugat del Vallès), Arenys de Munt, Sitges, Castelldefels, Begues, Perpètua de la Mogoda, Francesc Macià-Horta i l'Hospitalet(19).

El CRIM 16, campament número 2 (el campament número 1 era el de Sant Cugat del Vallès), s'instal·là al Sot de Sobirans, als terrenys de Ca n'Amar, a l'ampla esplanada ubicada entre la residència i dependències de Ca n'Amar i la Riera de Sobirans. L'indret era força concorregut, ja que des de l'any 1924 s'hi havia inaugurat una reproducció de la cova del santuari occità de la Verge de Lorda, en uns terrenys cedits per Francisca Sabater Casals, vídua de Francesc Font Torras, propietària de tota la finca(20). El seu fill, Francesc Font Sabater, *el senyoret de Lourdes*, havia estat assassinat el 21 d'agost de 1936, amb 34 anys. Francesc Font, natural de Badalona, oficial de complement i resident a Arenys de Munt des de l'any 1932, havia estat una persona relacionada amb el règim dictatorial de Primo de Rivera. L'any 1928, “*el joven y opulento propietario*” havia apadrinat una bandera de la Unió Patriòtica (partit únic de la dictadura) regalada a la Juventud Patriòtica de Ba-

dalona(21). En esclatar el conflicte, intentà fugir a França però fou detingut pel Comité Local de Figueres que el va retornar a Arenys de Munt. D'aquí se l'emportaren a Argentona, on fou assassinat. El casal de Ca n'Amar, així com el pavelló i les dependències construïdes prop de la cova de la verge, estigueren a disposició dels nous inquilins militars en la seva estada abans d'entrar en combat. Algunes de les seves dependències serviren, també, com a presó improvisada d'algunes persones d'Arenys de Munt titllades de *faccioses* per les noves autoritats revolucionàries.

El CRIM 16, campament número 2, ubicat a Arenys de Munt d'ençà del 28 de maig i operatiu des dels primers dies de juny de 1938, estigué sota comandament del tinent coronel Miguel Garcia Vivancos, amb el comissari de guerra Joaquín Valero(22), tot i que ben aviat veiem actuar el comissari delegat de guerra Julio Margarit. El tinent coronel Garcia Vivancos s'allotjà a Can Jalpí, probablement coincidint amb l'estada que hi efectuà el president del govern espanyol Juan Negrín des de mitjan 1938. El tinent retirat en funcions Rigoberto Aguilar Victoria, actuà com a cap del Camp. Altres dos tinent retirats destinats al Camp foren Josep Ferrer Mur i Antoni Castelló Barberà. Completaven el llistat de comandaments dos alferes, quatre sergents, un instructor i un instructor auxiliar(23). Podem pensar que el Campament número 2 acollí, entre oficials, instructors, tropa i serveis auxiliars, una mitjana d'unes 300 persones.

Des de l'1 de juny de 1938, amb la incorporació dels oficials, sotsoficials, instructors i de 25 soldats pro-

El pavelló serví de dormitori improvisat per als soldats del Campament número 2

cedents del curs d'instructors de Gavà, el Camp es trobava en plena activitat i, per tant, s'iniciaren les demandes cap a les autoritats municipals d'Arenys de Munt per bastir tota la infraestructura del campament. Aquell dia, Rigoberto Aguilar va demanar a l'alcalde Miquel Calafell una màquina d'escriure, un pic i una pala "*para canalizar el agua de este campo*", i una camioneta "*para el suministro y servicio de este centro de instrucción*"(24). Dos dies després, el 3 de juny, la demanda era per "*4 camas completas para oficiales, 4 colchones, 4 cabezales, 8 sabans, 1 bascula para el deposito de viveres, 1 balanzas pequeñas, 1 recipiente para 600 plazas de vino, 1 recipiente para 600 plazas de aceite, 1 molinillo de café, 1 hacha para leña, 1 sierra para leña, 2 cuchillos para la cocina, 2 cubos para agua*"(25). Tot aquell material prometien retornar-lo un cop l'haguessin rebut del CRIM 16 de Barcelona. També se sol·licità la presència del metge titular del municipi per tal de visitar els malalts del camp.

Els reclutes s'anaren incorporant al campament número 2, "*havent de portar com equip una manta, calçat, plat, cobert i un sac per descansar*"(26), tot en bon estat, per realitzar una instrucció que el desenvolupament i les urgències de la guerra feien molt més breu del que tots haurien desitjat. L'esplanada ran de la Riera, era ideal pels exercicis de marcar el pas, els boscos de l'entorn serviren per realitzar marxes i els mots foren utilitzats com a improvisades trinxeres. La instrucció es feia amb troncs del mateix pes, si fa no fa, que els dels fusells i, si calia llençar granades, les pedres arrodonides ja servien per fer-se'n una idea. El Campament anà rebent diverses remeses de fustes en forma de fusells, procedents del consell del Baix Montseny (Sant Celoni) per als exercicis d'instrucció. La inexperiència i la manca de preparació varen ser hàndicaps importants per a la gran quantitat de joves catalans que lluitaren i moriren a la Batalla de l'Ebre.

Als joves reclutats d'Arenys de Munt se'ls feia anar a altres campaments per tallar els seus lligams familiars tot i que molts d'ells realitzaren la instrucció al centre d'aquartermament número 14, de Canet de Mar.

Des dels primers dies de juny, el cap del Camp número 2, el tinent en funcions Rigoberto Aguilar, adreçà reiterades peticions a l'alcalde Calafell, per tal que facilités "*las oportunas listas de embarque*" per realitzar el viatge en ferrocarril fins a Barcelona, a compte de l'Estat, dels oficials, sotsoficials i soldats que s'havien de traslladar a

la capital. La majoria seguiren el seu trajecte fins a la destinació assignada, ja fos al front per entrar en combat o bé als diversos serveis auxiliars, mentre que els acompanyants retornaven al Camp. En cas de necessitat, la llista d'embarcament era per anar a l'hospital pel tractament dels soldats que havien caigut malalts.

2 - ARENYS DE MUNT. Entrada del passeig de la Gruta de Lourdes

Els boscos de Ca n'Amar serviren de camp d'instrucció militar

El 8 de juny, Rigoberto Aguilar demanava a l'alcalde Calafell la quantitat de 250 quilos de patates "*para el rancho de la fuerza de este campo de instrucción*". Uns dies més tard demanava "*4 balas de paja*" ja que la palla de què disposaven era insuficient(27). Les demandes de patates foren constants durant tot el període d'activitat del Campament. Pocs dies després, el 16 de juny, ja es demanava una llista d'embarcament per a 127 soldats que s'incorporaven als seus destins, unes destinacions que preparaven el terreny per a la gran ofensiva de l'Ebre.

Des del mes de març de 1938 ja s'havia cridat a files la lleva del 41 (*lleva del biberó*) i des de final del mes de juny es mobilitzà la lleva de 1942 (*lleva del xumet*, amb joves de 17 anys) als quals s'obligà a incorporar-se als seus respectius campaments.

El 8 de juliol, Rigoberto Aguilar demanà la llista d'embarcament per a 334 soldats de la lleva del 1925 (persones amb 34 anys), tres sergents i dos caporals per traslladar-se en ferrocarril des d'Arenys de Mar a Girona (28).

El Campament número 2 també havia de col·laborar en el control de les desercions, força nombroses, atesa l'evolució de la guerra i la incorporació dels més joves a l'engranatge militar. Aquesta era una de les missions que portava a terme el 47 Batalló 1a Companyia de Carrabiners instal·lada des del mes d'agost de 1937, a

l'edifici de *Manufacturas Colomer*. El Conseller de Governació i Assistència Social avisava l'alcalde Calafell en aquest sentit: "*Serviu-vos disponer per tots els mitjans al vostre abast y sense excusa de cap mena la incorporació a files de tots els miñons compresos en lleves movilitzades, posan en disposició de la autoritat militar els qui es resisteixin al complimen de las disposiciones esmentadas y requirent si cal la col·laboració de les forces armadas al destacament més proper a fin que es procedeixi a la detenció de los que no se hagin presentat. Comuniquen així mateix a aqueix departament els cassos en que no os sigui possible la detenció dels miñons no incorporats, el nom y domicili habitual o probable interessat*"(29). El dia 1 de setembre, en plena ofensiva de l'Ebre, el Comissariat del CRIM número 15, amb seu a Berga, enviava un requeriment a l'ajuntament d'Arenys de Munt, per tal que publicués, i traduís al català si ho creia convenient, el decret sobre recuperació de desertors, als quals es donava un termini de presentació fins al 15 de setembre, sense que se'ls demanés responsabilitats. Potser responsabilitats no se'ls demanà, però els que es varen acollir a la crida acabaren a l'Ebre, a primera línia de foc.

El 22 de juliol, tant el cap del Camp Rigoberto Aguilar, com el comissari delegat de guerra Julio Margarit, adreçaven una petició a l'alcalde comunicant que havien rebut un aparell de ràdio, "*al objeto de que la fuerza del mismo (Campamento) pueda estar enterado de la propaganda y cuantos actos públicos se celebren encaminados a levantar la moral y el espíritu combativo de las fuerzas en éste concentradas*" i donat que no hi ha fluid elèctric però sí que hi ha piles acumuladors descarregades, algunes de les quals podrien funcionar, li demanem que donés les ordres oportunes perquè les piles fossin carregades.

La duresa dels combats en l'ofensiva republicana de l'Ebre, iniciada el 24 de juliol, portà a la instal·lació de dos hospitals militars a Arenys de Munt, un al nou Grup Escolar i l'altre a l'edifici de *Manufacturas Colomer* (on també s'hi havia ubicat el 21 batalló mòbil, de Serveis sanitaris, de l'Institut de Carrabiners a les ordres del tinent Miguel Gomis Palmer)(30), per tal d'atendre els nombrosos ferits procedents dels diversos fronts de guerra.

Durant els mesos de setembre i octubre, foren constants les demandes del Camp d'Instrucció a l'alcalde per llistes d'embarcament de soldats que s'havien d'incorporar al front. La llista més nombrosa fou la

de 248 soldats que el 15 de novembre es traslladaren a Barcelona(31). En aquells moments, però, l'exèrcit republicà estava en plena retirada després del desenllaç advers per a Catalunya de la batalla de l'Ebre, un enfrontament que s'havia perllongat durant pràcticament quatre mesos. Malgrat aquesta evidència, el Camp seguí amb la seva rutina d'acollir noves llesves de soldats, unes llesves que ja es veien minvades per constants desercions. El 5 de desembre, es demanà una nova llista d'embarcament per a "jefe y dos soldados que pasan a Barcelona a recoger y conducir personal destinado a este Campo"(32). El 12 de desembre, una nova petició d'embarcament per a un alferes, dos sotsoficials i 4 soldats i pels reclutes que en nombre de 206 "han de ser entregados en el dia de hoy en la Plaza de las Arenas de Barcelona"(33).

A partir de mitjan mes de desembre de 1938, amb un exèrcit republicà en plena retirada, els comandaments militars realitzaren tots els esforços possibles per refer les malmeses unitats militars. Amb la reorganització constant de Brigades s'intentaren crear successives línies defensives per contenir i endarrerir fins al darrer moment l'ocupació de Catalunya. El CRIM 16 Campament número 2, establert a Arenys de Munt, deixà d'assumir les funcions per a les quals fou creat i, tot ens fa pensar que les seves instal·lacions passaren a emprar-se com a seu de la 4ª Companyia, 2n Batalló, de la 244 Brigada Mixta, el lloc de comandament de la qual estigué ubicat a Calella. El gener de 1939, però, és un altre capítol del darrer mes de guerra a Arenys de Munt.

Francesc Forn i Salvà

- (1) Gaceta de Madrid, nº 201. 19 de Julio de 1936. Pàg. 724.
- (2) Ramon Brusco. "La República es militaritza". *Catalunya durant la Guerra Civil*. Vol. 10. "La creació de l'Exèrcit Popular". Barcelona: Edicions 62, 2006. Pàgs 16 a 18.
- (3) F, Xavier Hernández Cardona. *Història militar de Catalunya*. Vol. IV. . Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2004. Pàg. 208.
- (4) Ramon Brusco. "La República es militaritza". *Catalunya durant la Guerra Civil*. Vol. 10. La creació de l'Exèrcit Popular. Barcelona: Edicions 62, 2006. Pàgs 22 a 26.
- (5) Carlos Engel Masoliver. *Historia de las Brigadas Mixtas del Ejército Popular de la República, 1936-1939*. Madrid: Almena Ediciones, 2005.
- (6) Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional. Año L. Número 170. Valencia, 16 de Juliol de 1937. Tomo III. Páginas 119 i 120.
- (7) Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional. Año L. Número 195. Valencia, 12 de Agosto de 1937. Tomo III. Página 364.
- (8) Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional. Año L. Número 195. Valencia, 5 de Septiembre de 1937. Tomo III. Págs 584 a 587.

- (9) Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional. Año L. Número 195. Valencia, 5 de Septiembre de 1937. Tomo III. Página 584.
- (10) Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional. Año L. Número 195. Valencia, 5 de Septiembre de 1937. Tomo III. Página 586.
- (11) Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional. Año L. Número 217. Valencia, 8 de setembre de 1937. Tomo III. Páginas 610 a 613.
- (12) *Ibidem*.
- (13) Francesc Closa i Salinas. "La instrucció militar republicana durant la guerra civil espanyola (1937-1939): El cas català". *Ebre 38. Revista internacional de la Guerra Civil 1936-1939*, número 3. Barcelona: Universitat de Barcelona, febrer de 2008.
- (14) El 20 de desembre de 1938 un grup de milicians es reuniren al CRIM 16 per parlar de les orientacions pedagògiques que calia aplicar als CRIM. Francesc Closa i Salinas. "La instrucció militar republicana durant la guerra civil espanyola (1937-1939): El cas català". *Ebre 38. Revista internacional de la Guerra Civil 1936-1939*, número 3. Barcelona: Universitat de Barcelona, febrer de 2008. Pàg. 124.
- (15) Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional. Año LI. Número 96. Barcelona, 23 de Abril de 1938. Tomo II. Páginas 245 i 246.
- (16) Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional. Año LI. Número 96. Barcelona, 23 de Abril de 1938. Tomo II. Página 246.
- (17) Ramon Brusco. "La República es militaritza". *Catalunya durant la Guerra Civil*. Vol. 10. La creació de l'Exèrcit Popular. Barcelona: Edicions 62, 2006. Pàgs 32 i 33.
- (18) *La Vanguardia*, 28 de març de 1937. Pàg. 4.
- (19) Francesc Closa i Salinas. "La instrucció militar republicana durant la guerra civil espanyola (1937-1939): El cas català". *Ebre 38. Revista internacional de la Guerra Civil 1936-1939*, número 3. Barcelona: Universitat de Barcelona, febrer de 2008. Pàg. 125.
- (20) Vegeu Antònia Torrent Martori. *La cova de N. D. de Lourdes de Subirans (Arenys de Munt)*. Arenys de Mar: Impremta Tatjé, 1926.
- (21) *La Vanguardia*. 27 novembre de 1928.
- (22) Jordi Amat i Teixidó. *Un tomb per la història d'Arenys de Munt (1931-1948)*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau, 1999. El tinent coronel Garcia Vivancos havia estat comandant de la 25a divisió, composta per les tropes confederades de l'antiga divisió Jubert. Fou ferit el gener de 1938. En el seu exili parisenc descobrí les seves dots pictòriques i assolí un cert renom entre els pintors del segle XX.
- (23) AHMd'AdeMunt. Correspondència. 1r i 2n Trimestre 1938.
- (24) AHMd'AdeMunt. Correspondència. 1r i 2n Trimestre 1938.
- (25) AHMd'AdeMunt. Correspondència. 1r i 2n Trimestre 1938.
- (26) AHMd'AdeMunt. Correspondència. 1r i 2n Trimestre 1938.
- (27) AHMd'AdeMunt. Correspondència. 1r i 2n Trimestre 1938.
- (28) AHMd'AdeMunt. Correspondència. 3r i 4t Trimestre 1938.
- (29) AHMd'AdeMunt. Correspondència. 3r i 4t Trimestre 1938.
- (30) AHMd'AdeMunt. Correspondència. 1r i 2n Trimestre 1938.
- (31) AHMd'AdeMunt. Correspondència. 3r i 4t Trimestre 1938.
- (32) AHMd'AdeMunt. Correspondència. 3r i 4t Trimestre 1938.
- (33) AHMd'AdeMunt. Correspondència. 3r i 4t Trimestre 1938.

Narcís Casas i Bachs. Un regidor de dretes, demòcrata, republicà i progressista, en un consistori amb majoria de la *Unión Monàrquica*

1. Situació política local i estatal a principis del 1900

Els primers anys del segle XX, Arenys de Munt era una població de 3003 habitants, amb un ajuntament governat per polítics monàrquics sota la batuta d'en Ramon Vernis i Vergès, que va presidir el consistori des del 8 de juliol de 1902 fins l'any 1931 – amb petits intervals en que deixà la poltrona a altres incondicionals seus, com en Pere Gaspart, en Jaume Majó o en Jaume Ferran – i que es mantingué al poder de l'ajuntament fins que els republicans el van obligar a deixar el càrrec, per la força de la voluntat popular. Poder mantenir-se a l'alcaldia durant tants d'anys, fou possible gràcies al sistema fraudulent electoral que la monarquia havia imposat i que els cacics dels pobles utilitzaven en benefici propi. (No era perquè si, que el diputat Baró de Güell, digué anys més tard, en un míting al Casal Català del nostre poble, que: “*Arenys de Munt es una vil·la molt castigada pel caciquisme*” (1).

El gener del 1910 era el president del Consell de Ministres de l'estat espanyol, el lliberal Segismundo Moret, que va dimitir el 9 de febrer i fou substituït per un altre lliberal, en José Canalejas (assassinat el 12 de novembre de 1912). El titular del govern civil de Catalunya era el també lliberal, Félix Suárez Inclán, que no hi va estar massa temps, ja que el 16 de febrer del mateix any, va ser cessat i el seu lloc l'ocupà el jurista Buenaventura Muñoz. Tan un com l'altre, tenien la missió de reprimir les revoltes dels catalans.

1.2. Entrada d'en Narcís Casas en la política local (2)

En aquest context polític estatal i local, fou quant entrà a la política local un jove comerciant d'Arenys de Munt, de nom Narcís Casas i Bachs, que no va voler amollar-se al sistema de governar dels monàrquics que des de feia anys dirigien l'Ajuntament amb poder absolut i que ho varen continuar fent fins el 1931. En Narcís, que de fet, es va convertir en cap de l'oposició, durant els anys en què formà part del Consistori era membre de la societat *Porvenir Arenyense*, propera a la Unió Catalanista d'en Salvador Millet i defensava els valors del nacionalisme enfront del centralisme i del caciquisme espanyolista (Vegeu Annex 1). Malauradament, per motius personals i laborals no arribà a completar els 4 anys pels que fou elegit. La persona que més va celebrar la seva marxa fou, sens dubte, l'alcalde Ramon Vernis, que es va treure de sobre un corcò que en cada Ple li plantava cara, demanant explicacions de tot el que no veia clar i que a més, feia

propostes massa avançades i democràtiques per la mentalitat dels polítics de l'època. Hem d'aclarir, que en Narcís Casas no era un polític d'esquerres progressista, com ho entenem avui en dia. Sembla ser, que era més aviat de dretes, però republicà i catalanista, de família benestant, propietari i dedicat al comerç. Però, creia que el deure d'un representant públic, era servir al poble i ser transparent i honest en la gestió de l'administració pública i dels diners dels ciutadans.

En Narcís Casas i Bachs, era natural d'Arenys de Munt i fill d'en Joan Casas i Cadellans i de la Joaquina Bachs i Salvà. Residia a la Rambla Jalpí n.5 i a més del seu negoci de venda de carbons, s'encarregava de l'administració de les cases n. 1-3 i 7, contigües a la seva. (L'any 1914, quan ja no era a Arenys de Munt, va comprar la casa n.7). Va quedar viudo molt jove i l'any 1912 es va tornar a casar amb una noia de Santa Coloma de Farners i marxà a viure fora d'Arenys de Munt, establint-se finalment a Barcelona (Passeig del Born,27-29), a on es dedicà a la venda de carbó vegetal. També va obrir una botiga a Premià de Mar (Camí Ral, 97)(2).

2. Constitució d'un nou consistori pel bienni 1910-1912

Cada dos anys es feien eleccions per renovar la meitat dels regidors del consistori, segons especificava l'article 40 de la Llei Municipal del 2 d'octubre de 1887 i encara vigent quan es van dur a terme les eleccions municipals de l'any 1910. Però, per motius que no hem pogut esbrinar, el mes de juliol de 1909, quan encara no tocava, es va fer una renovació parcial del Consistori, en que van deixar el càrrec tres regidors (Josep Riera i Torrents, Antoni Gironès i Massuet i Josep Rossell i Riera) i en varen entrar 4 de nous (Antoni Fabrès i Bellsollell, Josep Cot i Martori, Jaume Ferran i Corbera, Jaume Torras i Rucarols i en Miquel Mora i Xicoy), que conjuntament amb els 6 que encara podien continuar dos anys més (Ramon Vernis i Vergès, Miquel Catà i Valls, Narcís Castanyer i Roig, Felip Freixas i Vila, Joan Colomer i Soler i Joan Torrents i Fornaguera), van constituir el nou ajuntament. (3).

A primers de 1910, doncs, es convocaren de nou eleccions municipals, tal com estava previst segons el calendari electoral i seguint les directius indicades en la circular del Govern Civil de la província de 30 de desembre de 1909. Les llistes de candidats es formaven segons l'article 21 de la *Real Orden* del

8 de febrer de 1905. S'havia de presentar una llista de candidats que fos quatre vegades el total de regidors a elegir (en aquest cas eren 44) i l'Ajuntament l'havia d'exposar al públic. En Narcís va decidir per primera vegada, presentar-se com a candidat, ja que reunia les condicions exigides per la llei, aconseguint l'acte de regidor enfront dels poders fàctics locals, que es van quedar una mica preocupats per l'arribada del nou regidor, del qual coneixien la seva manera de pensar. En aquesta ocasió, els hi tocava plegar als regidors que ja feia 4 anys estaven al consistori i que eren, en Narcís Castanyer, Joan Colomer, Feliu Freixas, Ramon Vernis, Joan Torrents, Miquel Catà, Narcís Castanyer i Joan Colomer. De totes maneres, alguns d'aquells "prohoms" de l'època i que no hem pogut esbrinar com s'ho feien, quan ja havien complert els 4 anys, es tornaven a presentar i sortien escollits de nou, com fou el cas de l'alcalde Ramon Vernis.

El Consistori bel bienni 1910-1912, quedà doncs, constituït pels següents regidors, que van presentar al Ple les seves credencials: Cinc consellers que continuaven per no haver esgotat el mandat:

Jaume Ferran Corbera (1e. Tinent d'Alcalde)
 Antoni Fabrès Bellolell (Regidor Síndic)
 Miquel Mora Xicoy (Regidor Síndic suplent)
 Jaume Torras Rucarols (Regidor segon)
 Josep Cot Martori (Regidor tercer).

Sis consellers nous electes:

Ramon Vernis Vergés (Alcalde)

Ramon Vernis Vergés l'any 1919

Joan Torrents Fornaguera (2n. Tinent d'Alcalde)
 Adolf Badia Vilaplana (Regidor primer)
 Narcís Casas Bachs (Regidor quart)
 Josep Vergés Rossell (Regidor cinquè)
 Jaume Majó Horta (Regidor sisè).

El mateix dia de la constitució, en Narcís ja va fer la primera advertència a l'Alcaldia. Demanà que fos aplicat el que disposava la circular del Govern Civil de 30 de desembre publicat al butlletí oficial de la província, en el sentit, que l'ajuntament entrant no es fes solidari de la gestió de l'ajuntament sortint.(4).

2.1. Organització i funcionament del Consistori

L'elecció de l'alcalde es feia per votació entre els regidors. En aquesta ocasió en Ramon Vernis obtingué 7 vots a favor de la majoria de la Unió Monàrquica: Vernis, Torrents, Badia, Majó, Ferran, Fabrès i Mora i 4 en blanc de la minoria de republicans i regionalistes: Casas, Cot, Torras i Vergès. El mateix procediment es seguí per l'elecció dels tinentes d'alcalde i els Síndics, amb els mateixos resultats. Els regidors es numeraven del primer al sisè, d'acord amb el nombre de vots obtinguts a les eleccions. (5).

Segons el costum de l'època - a manca d'un reglament específic - el regidor que volia presentar una proposta, ho manifestava al final del Ple i exposava el tema que volia tractar. El Ple següent es començava per l'aprovació de l'acta anterior i a continuació es debaten les propostes anunciades pels regidors al Ple anterior. No existia un Equip de Govern format per la majoria, doncs tots els regidors en formaven part integrats a les diferents Comissions Permanents que, per descomptat, estaven controlades pel grup que donava suport a l'alcalde, qui precisament, no formava part de cap comissió. Però, si que, es formaven grups que representaven a les *Majories* i les *Minories*, que integraven les diferents opcions polítiques existents al Consistori.

Les Comissions Permanents van quedar constituïdes de la següent manera (6):

Comissió de Foment

Jaume Ferran, Adolf Badia, Narcís Casas i Josep Vergés

Comissió de Governació

Antoni Fabrès, Jaume Majó, Miquel Mora i Josep Cot

Comissió d'Hisenda

Joan Torrents, Jaume Ferran, Adolf Badia i Jaume Torras

Comissió de Matadero

Jaume Ferran, Antoni Fabrès, Josep Vergés i Adolf Badia.

Com Alcaldes de barri foren designats:

Josep Bellolell i Badia - Districte 1er.

Pere Gaspar i Paituví – Districte 2n.
Lluís Martori i Maresma – Sobirans
Lluís Sala i Armengol – Torrentbò.

La Junta Municipal, encarregada d'aprovar els contes municipals (pressupost, arbitris, impostos extraordinaris, etc.), la formaven els regidors electes més 11 persones del poble (vocals associats) elegides per sorteig. (Vegeu Annex 2).

3. Exigència de transparència administrativa d'en Casas i enfrontaments continuats amb l'alcalde Vernis.

Des del començament d'aquest mandat, en Narcís Casas es va convertir *de facto* en cap de la minoria de l'oposició, que estava representada pels tres regidors afins a la dreta republicana i catalanista (Narcís Casas, Jaume Torras i Josep Cot). Es dedicaren a controlar al govern municipal i a presentar propostes, que normalment eren de tendència progressista. A cada Ple, els enfrontaments acalorats i violents entre en Casas i l'Alcalde estaven a l'ordre del dia i anaven en augment. A l'alcalde Vernis li va venir de nou una oposició tan ferma i seriosa. I tan malament s'ho va agafar, que va fer gestions al Govern Civil de Barcelona per tractar d'inhabilitar al regidor Casas. Cosa, que afortunadament, no va aconseguir. Quan arribà el moment de designar un *Recaudador de Fondos*, l'alcalde proposà en Martí Soler i Torrent. En Casas hi votà en contra, ja que opinava que l'oferta d'en Carles Codina, l'altre sol·licitant, era millor i oferia disposició per cobrar cada dia de l'any, però s'acceptà la d'en Soler, per ser afí al grup de l'alcalde. En Casas va protestar enèrgicament per l'abús de poder de l'alcalde i va proposar una moció de censura en contra d'ell, tot just al tercer Ple. L'Alcalde amb un rampell de caciquisme, contestà que ell era l'alcalde i podia fer el que volia. Al mateix temps, proposà una moció de censura en contra d'en Casas, que s'aprovà gràcies a la majoria absoluta del seu grup. En Casas demanà la paraula i li fou negada. Al Ple següent, en Casas demanà que constessin en acta els noms dels regidors que havien votat la moció de censura en contra d'ell. Després d'una acalorada discussió entre els tres membres de l'oposició i els monàrquics de la majoria, en que aquests acusaren Casas de fer obstruccions, l'alcalde acabà dient que el Ple no era un espectacle públic i els regidors s'havien d'abstenir de promoure aquesta classe de discussions, (el que volia dir, "*mutis i a la gàbia*") (7). En la designació del *Depositario de Fondos*, tornà a sorgir la polèmica, doncs, en Casas es queixà que no s'hagués exigida fiança a la persona escollida, en Narcís Castanyer (regidor monàrquic de l'anterior mandat).-. Quan l'alcalde proposà comprar

les *camisetes* dels fanals de gas a un proveïdor amic seu a 1 pesseta cada una. en Casas argumentà que a tot arreu les venien més barates. L'alcalde contestà que només es feia el que ell deia, "*i prou de discutir*".

En certa ocasió, en Casas insistí en la necessitat que els porcs fossin morts a l'escorxador i aquest fos gestionat pels carnisers pagant un lloguer. L'alcalde s'hi oposà. En Torras proposà que les dietes dels regidors es rebaixessin a 10 pessetes, en lloc de les 15 que s'anaven cobrant, (només ho van votar a favor els tres de l'oposició). En Casas tornà a posar a l'alcalde en dificultats en proposar que l'ajuntament ja no pagués més "*la cera*" (ciris), que els regidors feien servir per anar a la processó i que cada un es pagués la seva. Una altre iniciativa d'en Casas consistí, a posar en exposició pública cada tres mesos, l'estat dels comptes municipals, una idea força avançada per l'època i que anys més tard, la tornaria a proposar el socialista Ramon Paituví. Com era previsible l'alcalde posà el crit al cel i ni tan sols acceptà posar-ho a votació. El nou enfrontament entre l'alcalde i en Casas, vingué perquè en Vernis es queixà d'una campanya de difamació contra ell per part de la revista La Costa de Llevant i que segons ell, en Casas n'era el responsable. Aquest, li respongué que si tenia proves anés als tribunals (9).

Les cròniques dels Plens que feia el corresponal de la revista La Costa de Llevant, eren prou explícites sobre aquests enfrontaments entre en Narcís Casas i l'Alcalde Vernis. A continuació en reproduïm un fragment que deixa constància d'aquesta situació (8) : "*.....Se obrí la sessió á les vuit y mitja, llegint el Sr. Secretari l'acta de la sessió anterior, que com de costum la presidencia donà per aprobada, sense la conformitat dels concejals, ocasionant per tal incorrecte procedir enèrgiques protestes del concejal Sr. Casas, demostrant*

clarament aquest que s'estaba faltant obertament á la Lley, empró l'alcalde prescindint de lleys, queda aprobada, reproduhintse més protestes per part del referit Casas, atacant d'un modo tan ferm y ab el respecte degut á la presidencia que aquesta no ha sapigut per ahont había de contestar y se coneix que lo mentat Casas compadintse del paper trist y ridícol que representaba nostre primera autoritat li ha dit: ¿que no'm contesta Sr. Alcalde?,, ¿com se coneix que, ja no sap à quines mars navega! y per tota contestació l'alcalde li digué, pro ab cara de llástima, : ! ja li contestaré. Se coneix que habia de estudiar la lliissó y entre tant donà compte del despatx ordinari.....Les explicacions que ha donat el Sr, Vernís per contestar els cárrechs que li formulà el dit Casas han sigut objecte de contínues y prolongades murmuracions del numerós públich qu'hi havia.....Tals eran los disbarats que va dir l'alcalde que ja no sabia per ahont sortir y per últim á tal estat les coses, prengué la paraula el concejal Casas rebutjantli tot quan había dit, pró d'una tal manera y que lo senyor Vernís suaba copiosament y reconexent la presidencia que e'ls atachs eran certs é irrefutables, que no tenían volta de fulla, ab aquella cara de mal temps agafà tot nerviós la campaneta y digué : se levanta la sessió!....." (L'escrit està reproduït en la versió original, tal com van ser publicats als diaris del 1900)

4. Intervencions més destacades d'en Casas al Ple de l'Ajuntament (10).

-Previ dictamen de la Comissió de Foment i a causa de la proposta feta per en Casas, s'aprovà llogar uns terrenys a la Pilar Bellsollell, per 25 pessetes anuals, més 480 per l'aigua durant 10 anys prorrogables, amb la finalitat de construir-hi uns safarejtos públics, ja que la llei Municipal (article 73), obligava a prestar aquest servei i fins aleshores l'Ajuntament anava fent l'orni. S'encarregà el projecte a l'arquitecte Enric Catà que el va fer gratuïtament. El Govern Civil obligà a l'Ajuntament a fer un petit safareig annex per rentar la roba dels malalts infecciosos. Les obres les va fer en Josep Brecha per 2.494 pessetes i es va inaugurar per les festes del Remei de 1910. -En Casas va proposar habilitar una Àrea d'Emergència per deixar les escombraries. No fou acceptada. -El joc il·legal a la població fou portat a debat per en Casas i es comentà la circumstància d'alguns veïns que havien quedat arruïnats al jugar-se les propietats. El regidor Síndic Antoni Fabrès, proposà nomenar un *agent secret* per perseguir als infractors. -A proposta d'en Casas es va acordar publicar un *Bando* prohibint a "las ruedas, carretones, cabras i demás animales" transitar per les voreres. --En Casas es queixà que l'inspector de Carns no

controlava prou els porcs sacrificats i que algunes cases no declaraven els porcs matats. També, protestà perquè en alguna sessió municipal no es presentava la relació dels porcs sacrificats. - També, proposà posar Bústies de Correus als estancs o instal·lar cadires a la sala de Plens per seure el públic assistent. En Casas demanà una còpia del pressupost del 1912 i l'alcalde li respongué que la demanés a Secretaria. S'aprovà el pressupost amb l'únic vot en contra d'en Casas i 6 vots a favor. (Quan va fer la petició a Secretaria no li van voler donar la còpia). (Vegeu Annex n.3) -En Casas proposà que es fes una copia del pressupost i s'entregués a cada regidor, així com de totes les mocions i dictàmens que havien d'anar a Ple. No s'acceptà.

5. Segon mandat (1912 - 1914)

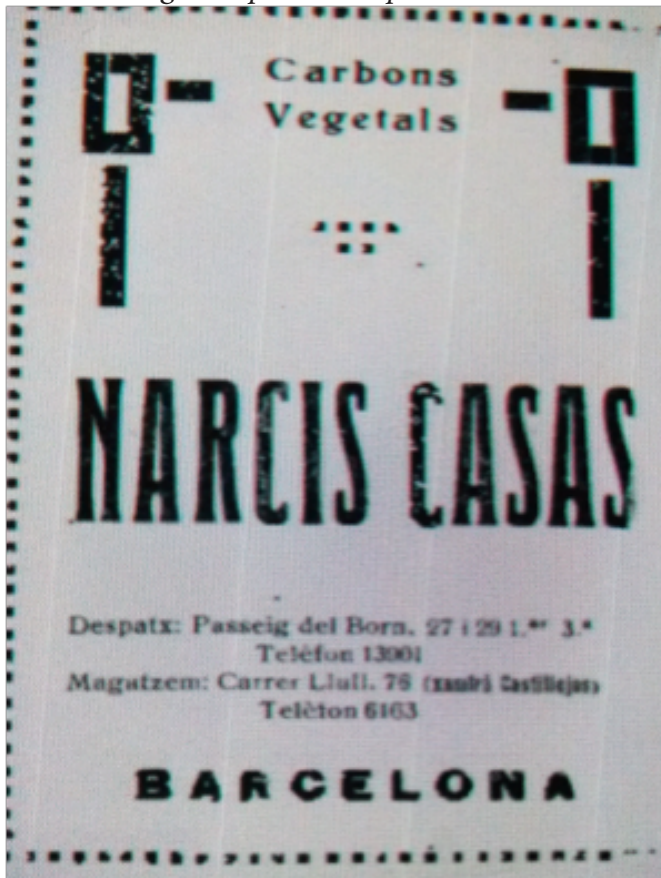
Noves eleccions i canvi d'una part de regidors. A primers de gener, es celebrà el Ple de constitució del Consistori i els regidors sortints després de deixar les seves credencials sobre la taula van marxar del Ple. Els regidors que van deixar l'escó foren: Antoni Fabrès i Bellsollell, Miquel Mora i Xicoy, Josep Cot i Martori, Jaume Torras i Rucarols i en Jaume Majó i Horta. Els que van entrar de nou foren: Pere Gaspart Paituvi, Narcís Colomer Cadellans, Eduard Torrents Colomer i Josep Roca Vila. (11). L'Ajuntament quedà conformat de la següent manera: Alcalde - Ramon Vernís i Vergès
Primer Tinent d'Alcalde - Jaume Ferran i Corbera
Segon Tinent d'Alcalde - Joan Torrents i Fornaguera
Síndic - Josep Roca i Vila
Síndic suplent - Jaume Majó Horta
Regidor primer - Adolfo Badia i Vilaplana.
Regidor segon - Pere Gaspar i Paituví
Regidor tercer - Narcís Colomer i Cadellans
Regidor quart - Narcís Casas i Bachs
Regidor cinquè - Josep Vergès i Rossell
Regidor sisè - Eduard Torrents i Colomer.

En Ramon Vernís va ser el regidor més votat i també, elegit alcalde amb els vots dels 7 regidors de la *Unión Monàrquica* (Ferran, Vernís, Torrents, Roca, Badia, Majó i Vergès), 2 dels regionalistes (Colomer i Torrents Colomer) van votar a Josep Roca i 1 es va abstenir (el republicà Casas). Els mateixos resultats es donaren per l'elecció dels tinents d'alcalde i del síndic. (En Pere Gaspart no va assistir al Ple per estar malalt)

5.1. En Casas en el segon mandat, que fou relativament curt (12).

El grup de l'alcalde Vernís ja anava previngut per l'actuació d'en Casas en els dos anys anteriors. Només

li van permetre formar part de la comissió de Foment i sense possibilitats de fer valer les seves opinions, i molt poques de les seves propostes foren acceptades. Va aconseguir que es posessin boques d'incendi en alguns punts del poble, al mateix temps que, s'instal·laven les fonts ofertes per en Parera. (Fonts, que per cert, varen costar 70 pessetes cada una). El mes d'abril, va proposar canviar el sistema de gas dels fanals, pel sistema d'incandescència i que alguns fanals estiguessin encesos tota la nit. (passà a estudi). També, proposà no permetre la mendicitat al municipi (passà a estudi). Es tornà a queixar de la brutícia de la plaça i l'alcalde li respongué que "no hi havia diners per netejar-la". Finalment, poc abans que deixés el seu càrrec de regidor, va denunciar l'actuació indiscriminada de l'alcaldia quan es dedicà a embargar (mobles i tot el que trobava l'agutzil), als vilatans que tenien deutes pendents dels anys 1910 i 1911, Però, principalment als veïns que no eren de la seva corda. La revista La costa de Llevant ho comentava amb les següents paraules: "Estem veyent l'Agent executiu en companyia del agutzil y dels serenos, practicant ambarchs pel impost de consums, sense cap classe de consideració, y lo que més indigna es que sols embarguen à ne'ls que de cap manera volen seguir la política despòtica del Sr. Vernís...."

A partir del mes de juliol, en Casas va deixar d'assistir als Plens per motius laborals i familiars, ja que es casà de nou i marxà a viure fora d'Arenys de Munt. Va ser una alegria i un descans per l'alcalde Vernís i els seus, que van poder governar sense oposició

fins que els republicans varen guanyar les eleccions l'any 1931. Els altres dos regidors de l'oposició afins a en Casas, també, va deixar d'assistir a les sessions, segurament, farts de les *cacicades* de l'Alcalde.

Annex 1 - "Míting de Pineda" (13).

(Intervenció d'en Narcís Casas al míting de suport a Manel Serra i Moret a Pineda de Mar, el mes de març de 1912, amb motiu del Real Decret del Ministre de la Governació que el declarava incapacitat pel càrrec de regidor). "A continuació transcrivim una part de la crònica que el corresponal va publicar a La Costa de Llevant: "El diumenge passat se celebrà en la joliva vila de Pineda un grandios y important meeting per a protestar de la R.O. del ministre de la Governació que declarà incapacitat, per a exercir el carrech de regidor, à nostre benvolgut amich En Manel Serra y Moret. La sala del «Centre Pinedench» era plena de gom á gom haventhi representants ó adhesions al acte de tots els pobles del Districte d'Arenys de Mar. Assisteixen en calitat de delegats, pel senyor Governador Civil l'Inspector senyor Aguilera y pel Alcalde de la vila el secretari senyor Blanch, quins seuhen al costat de la presidencia, que la componen els senyors Llorens, Horta y Juricosa de la comissió organitzadora del meeting y'l senyor Manel Serra y Moret en obsequi del qui se verifica l'acte.....
.....NARCÍS CASAS, d'Arenys de Munt. Porta la representació de la societat «Porvenir Arenyense» y de la minoria del Ajuntament de aquell poble en nom de quines entitats saluda als oyents y s'adhereix al acte de protesta que's réalisa. Recorda l'adagi castellà "en todas partes cuecen habas y en mi casa á calderadas", fent referencia à l'administració municipal del seu poble que está en mans caciquistes. Ab molta fogositat ataca á n'En Vernís (a) Gossa que's el batlle d'Arenys de Munt Y que ho fa tan malament com sap pera mantenir al poble en estat d'odis y desunions. Diu qu'En Vernís quant era d'oposició sempre deya; que'l batlle qu'ocupa'l càrrech més del temps que li correspon ó siguin dos anys, hi es per a robar y pera medrar en el càrrech, donchs be, En Vernís fa la friolera de deu anys que ho es y no vol deixar la batllia ni á fum de sabatots. Fa menció d'una célebre sessió (la del 4 de Juliol) que ab motiu de l'aprovació d'uns comptes, els gossos D'En Gossa se li tiraren al demunt, agredintlo. No diu tot lo que podria dir perquè hi han veritats que'ls que les canten li surten cares. Ataca á n'En Sagnier, fentlo culpable de tots els mals del Districte. (Molt bè y aplausos)".

Annex 2 - Junta Municipal. (14).

Aquesta junta era una entitat mixta que supervi-

sava i aprovava els comptes municipals, pressupostos i els impostos personals (quotes al consum), que com es de suposar estava controlada pels amics afins a l'alcalde. Celebraven un parell de Plens a l'any, presidits per l'Alcalde i amb la participació dels 10 regidors (tot i que normalment, només n'hi assistien 4 o 5), a més dels 11 vocals no polítics (3 per la secció primera; 2 per la segona; 3 per la tercera i 3 més per la quarta), que eren renovats cada any per sorteig, entre els caps de família de la població. Un nen menor de 10 anys extreia les paperetes d'una saca. El secretari preparava les urnes, les paperetes i la divisió del poble en districtes. Els noms que figuraven a les paperetes eren els dels contribuents amb més poder econòmic. Les dones propietàries vídues, també entraven al sorteig, però, sempre renunciaven o cedien el lloc a un altre membre de la família. Estranyament, sempre els hi tocava als mateixos.

La Junta feia, també, la llista dels contribuents pel *Repartiment de l'impost al consum*. Fixava el tipus mitjà d'imposició dels contribuents i les diferents categories en què s'havia d'incloure a cada un, guiant-se pel *Reglamento de Consumo*. Es prenia com a base el repartiment de l'any anterior i es distribuïa el consum entre tots els contribuents (entre 700 i 750) i se li donava una categoria a cada un - de les 20 en què estava repartit el consum - d'acord amb la seva capacitat econòmica. La categoria es determinava valorant les propietats, rendes, guanys personals i nombre de persones de cada família. En el cas de l'any 1910, la quantitat a pagar pel "consum", va ser d'entre 6 a 150 pessetes. Un exemple el tenim amb el veí M. Torres, propietari de dues cases, una vinya, un hort i una fleca i classificat en la categoria 4a, que li va tocar pagar 55 pessetes. En l'adjudicació del tipus d'imposició i de la categoria, és on cada regidor o vocal, mostrava el seu grau de sensibilitat social i com que els polítics amics dels cacics monàrquics eren majoritaris a la Junta, afavorien als seus amics propietaris i terratinents, que pagaven menys del que haurien de pagar i en canvi perjudicaven sempre que podien als seus enemics polítics o que no eren de la seva corda.

En la revista "La Costa de Llevant" del 3 de març de 1912, el corresponsal definia aquesta situació d'una manera molt descriptiva:

"El Reparto dels consums és una olla - El dia 27 l'Ajuntament i vocals associats donaren principi a la confecció del reparto de consums y com si'l mal fos crònic succéi lo establert pel celebèrrim Alcalde d'Arenys de Munt, Ramon Vernis i Vergès : favoritisme pels addictes...que es el modo que te d'administrar el

susdit alcalde. Y com que'l Sr. Vernis te tan ben disciplinada la compacta majoria, sense discussions apela a n'aquell famós medi : ¿Que acorda la majoria?". Y tots com un sol home, si.....pare. Es inútil que els Regidors Casas i Torrents, lo mateix que els vocals associats Borrell i Torrent, s'hi esforcin en fer constar que el reparto deu haber de fer-se amb total imparcialitat, és inútil, tota vegada que les soles iniciatives encaminades al terreny de la imparcialitat queden estrellades davant dels procediments del Sr. Vernis....."

El veí que no estava d'acord amb el *cupó* assignat podia presentar un recurs davant de la Junta Municipal - que normalment els desestimava tots - i posteriorment, podia presentar un *Recurso de Alzada* a la Junta Provincial d'Hisenda. Un cop aprovada la llista de contribuents, per la Junta Municipal es posava en exposició pública durant 8 dies i es publicava al *Boletín Oficial de la Provincia*. La Junta Municipal nomenava una Comissió de 2 o 3 membres, que analitzava els comptes de l'any anterior, repassaven els llibres de comptabilitat i amb els informes del secretari emetien un dictamen que presentaven al Ple de la Junta, per aprovar-lo o no. Prèviament els comptes havien d'estar censurats pel Regidor Síndic. Un cop aprovats pel Ple eren enviats al Governador Civil. La Junta Municipal també, havia de donar el vistiplau a les despeses importants, com va ser el cas de l'arrendament dels safarejos públics de Can Bellsolell o altres obres importants. En Casas, en Torras, en Cot i el vocal associat Borrell eren la veu de l'oposició en cada sessió de la Junta Municipal.

Annex 3 - "Pressuposts Municipals". (15).

-El pressupost ordinari.- Es confeccionava amb els ingressos obtinguts pels arbitris i impostos municipals i per les quotes del Repartiment General al Consum, tal com determinava el capítol primer del títol IV del Real Decret sobre reformes de la llei municipal del 4 d'octubre de 1877, publicada a la *Gaceta de Madrid*. En Casas sempre els votà en contra, mentre va estar a l'ajuntament, ja que opinava que eren poc socials i que afavorien als més poderosos. A la sessió de la Junta Municipal del 1910, per l'aprovació del Repartiment al Consum, en Casas va marxar del Ple, "*per no ser còmplice d'una injustícia*" (segons les seves paraules) i en la segona Junta Municipal del 1911, es presentà el projecte de pressupost pel 1912, conjuntament amb l'expedient de tramitació i l'expedient dels impostos especials per cobrir les despeses del pressupost extraordinari. Un cop oberta la discussió els regidors Casas i Torras, membres de l'oposició, conjuntament

amb els vocals Vila, Salvà i Colomer, van presentar al·legacions i esmenes (destinades a reduir els arbitris o a modificar les partides del pressupost, com la de les festes civils i religioses, les despeses de representació i de gas, etc.), però, com sempre foren rebutjades per la majoria monàrquica. S'aprovà el pressupost tal com venia del Ple per 10 vots a favor i 3 en contra (Casas, Torras i Salvà). Després del pressupost es van presentar les disposicions sobre els *cupos* al consum per l'any 1912 (cereals, carns, sal, alcohol, aiguardent i licors), prenent per base el que van pagar l'any anterior (seguint les disposicions legals de l'article 6 de la llei de pressupostos de 28 de desembre de 1908.

(Quan es feia el Ple d'aprovació dels comptes municipals, s'escollia un vocal de la Junta Municipal per presidir la sessió. A continuació el secretari llegia el dictamen "*en alta y clara voz*" i es passava a la votació. Un cop aprovats s'enviaven al Govern Civil).

-El pressupost extraordinari.- Era per quadrar els números, del pressupost ordinari, ja que normalment pujaven més les despeses que els ingressos. Els diners sortien d'arbitris extraordinaris sobre diversos articles de consum (aus de corral, conills, ous, llet, palla, llenya). El Govern Civil hi havia de donar el vistiplau.

Exemple dels pressupostos del quadrienni 1910 - 1913

1910	Pressupost ordinari	--35.778'	15	pessetes	-
	Extraordinari	---	7.532	'50	pessetes
1912	"	"	--36.973'	45	"
	---	8.400	"		

Annex 4 – Alguns fets rellevants ocorreguts durant el quadrienni 1910-1913 (16).

(1910).-El mes d'agost el Govern Civil informà de la creació d'un laboratori bacteriològic a cada partit judicial i els ajuntaments hi hagueren de nomenar un representant.

.-En Joan Parera Regàs, pretengué canalitzar tot el poble, posant canonades, ja que tenia un contracte amb en Pedro de Pol, propietari de les aigües de la zona de Can Cornell i convertir-se en subministrador únic de la població. Finalment, se li concedí el permís, però, amb tota una sèrie de condicions.

.-En Magí Mollfulleda volia aprofitar-se de les aigües subterrànies de la Riera - de can Cot de Sobirans fins al mar - i ho va demanar al Govern Civil, aprofitant les seves influències. Un grup molt important de veïns d'Arenys de Munt, van fer una instància demanant que no es permetés aquesta barrabassada.

.-L'any 1909 la pèrdua de la collita de raïm fou total i per aquest motiu es van multiplicar el número de morosos

pel pagament dels arbitris municipals de l'any 1910.

.-El 23 de gener la fàbrica de "Can Guasch" tancà les portes per celebrar el bateig del fill del nebot d'en Francesc Guasch i el sant d'en Pau Domènec (director de l'empresa). La festa se celebrà al cafè "El Segle", amb un petit refrigeri i un ball sota la batuta del jove músic Josep Badia.

(1911).-A primers d'any els propietaris de Can Guasch van col·locar la campana de la fàbrica que fou batejada amb els noms de, Joana, Maria i Josepa. Els padrins foren, en Joan Bigorra i Feliu i la Maria Catà i Umbert.

.-Al'ajuntament d'Arenys de Munt li tocà pagar 111 pessetes pel manteniment de les presons del partit judicial.

(1912).- Per la Festa del Remei s'inaugurà la carretera del cementiri, que havia estat impulsada pel rector Narcís Farró i construïda per en Bonaventura Bassó, en terrenys cedits per la família Borrell.

.-El mes de maig, va tancar les portes el cinema de Can Canals, que va ser venut a un veí d'Arenys de Mar. El cafè El Segle tornà de nou a fer cinema.

.-El 23 de juny el bar d'en Martí Colomer inaugurà la sala de teatre i ball, amb l'obra de teatre *Aucells de pas* i *Lo pintor de miracles* d'en Rusinyol. La sala s'anomenà Saló Familiar, a on també es feia ball tots els diumenges.

.-L'ajuntament va fer una recepció al nou capellà Narcís Farró convidant-hi a tota la població.

.-A causa de les "*reiterades faltes de respecte dels nois del poble envers les persones grans*", - segons queixes de gent del poble - l'alcalde es veié obligat a donar instruccions als mestres, per tal, que "*alliçnessin bé als seus alumnes*".

.-El 4 de febrer se celebrà a la fàbrica de Can Guasch, una festa que serví com a homenatge al difunt Joan Rius i Martí, pare d'en Josep i Joan Rius (nebots de l'anterior propietari Francesc Guasch) i al mateix temps, s'inaugurà la biblioteca de la fàbrica i es repartiren premis als obrers més distingits. Acabà l'acte amb un dinar a la fonda Floris d'Arenys de Mar, utilitzant com a transport els carruatges d'en Llorenç Freixas.

.-El 24 d'agost s'incendià la fàbrica de licors de Can Lladó. Les pèrdues foren de consideració. En Pau Domènec, director de Can Guasch, va fer plegar els seus treballadors per anar a col·laborar en l'extinció de l'incendi.

.- Per Sant Martí va fer de pendentista a la processó, en Joaquim Sagnier i Vilavechia, diputat a Corts (com que els d'Arenys de Mar no l'havien volgut es va oferir a Arenys de Munt) i com a cordonistes altres dos diputats, en Bartrina i en Serra Moret.

(1913).-El mes de gener se celebrà a la fàbrica Nebots de Francesc Guasch una recepció als dos obrers que van tornar de Melilla. Havien estat tres anys participant en la guerra del Marroc. Es tractava d'en Josep Badia i en Josep Vila. Després de l'ofici es van dirigir al cafè El

Segle a on foren obsequiats, conjuntament amb tots els treballadors de l'empresa, amb un banquet servit per la fonda de Can Mas, L'alcalde Vernis, el canonge Josep Maria Baranera i els propietaris de Can Guasch, varen presidir l'acte, en el que, es feren discursos i es llegiren poemes, finalitzant amb l'entrega de premis – que es feia cada any – als treballadors més distingits de l'any 1912 i amb el cant de l'himne *Som germans*.
 .-Es dissolgué el Centre Democràtic, situat a la Rambla Jalpí i al seu lloc s'instal·là el Centre Moral.
 .-Per les festes del Remei s'inaugurà l'ampliació de la sala de ball de la Unió Arenyense (dirigida per en Josep Sellés) i per Pasqua en Martí Colomer començà a fer ball totes les festes al Cafè Familiar.
 .-L'alcalde Vernis fou enviat cinc vegades al jutjat per denúncies de veïns del poble.

Annex 5. Sistema electoral del 1900

La llei electoral vigent l'any 1910, era la del 20 d'agost de 1870 amb modificacions puntuals que es varen decretar els anys 1876, 1877 i successius. Segons la llei del 16 de desembre de 1876, establia que:

“Art. 1. Serán elegibles en las poblaciones mayores de mil vecinos los electores que, ademas de llevar cuatro años por lo menos de residencia fija en el termino municipal, paguen una cuota directa de las que comprendan en la localidad los dos primeros tercios de las listas de contribuyentes por el impuesto territorial y por el de subsidio industrial y de comercio; Art. 17. Para acreditar este derecho a ser elector y poder ejercitarlo, se entregará por los Alcaldes a, cada elector una cédula talonaria,.....Art. 18. Las cedulas de que habla el articulo anterior se cortarán de los libros talonarios que con este objeto tendrán los Ayuntamientos, habiendo en cada Municipio tantos como colegios 6 secciones abrace su jurisdicción..... Art. 19. En cada Ayuntamiento habrá además del libro 6 libros talonarios, otro especial que se llamará de censo electoral, en el cual se inscribirán por 6rden alfabético y numeración correlativa los que con arreglo a esta ley gocen del derecho electoral..... Art. 42. Los votos se podrán emitir en papeletas impresas, como manuscritas, pero en papel precisamente en blanco.Art. 52. A cada colegio o sección se llevará por la Autoridad que deba presidir y se colocará sobre la mesa el libro talonario del censo electoral que le corresponda, y una lista por orden alfabético y numérico de los electores del mismo con dos casillas en blanco para estampar en ellas la palabra votó. La primera casilla servirá, para anotar la votación de la mesa, y la segunda para la de los candidatos. Habrá también un ejemplar de esta Ley

y una urna para depositar las papeletas de votación”.

Quan s'obria el col·legi electoral, el president de la mesa que ja havia estat nomenat prèviament, convidava als dos electors més joves i als dos més vells, que estiguessin presents en aquell moment, a formar part de la mesa. A continuació els electors votaven per escollir les persones que havien de formar la mesa oficial: *“Art. 54. Después de haber tomado asiento los Secretarios interinos, el Presidente anunciaba. en alta voz: !Se procede á la votación de la mesa definitiva!. Esta se compondrá, de un Presidente y cuatro Secretarios, elegidos por papeletas y por mayoría de votos.”.....*

Un cop constituïda la mesa es passava a la votació dels regidors: *“Art. 71. Constituidos al día siguiente, a las nueve de la mañana, en el colegio o sección electoral el Presidente y Secretarios escrutadores elegidos, se declarará por el primero en alta voz que !se empieza la votación para Concejales”*

Si els regidors a escollir per una secció electoral eren 4, només se'n podien posar tres a la papereta i si, eren 3 se'n podien posar 2 : *“.....Art. 77. A las nueve de la mañana del día siguiente se volverá a abrir el colegio electoral sin necesidad de anuncio, y ocupando la mesa el Presidente y Secretarios escrutadores continuará la votación comenzada en el día anterior. Si en el primero o segundo día de votación para Concejales hubiesen emitido sus sufragios todos los electores, se dará por terminada la votación”.*

Elies Surroca i Campàs

- (1). *Arenys i sa Comarca* (de l'11/1922).
- (2). *Arenys i sa Comarca* 1920
- (3). Llibre d'actes n. 10, Plens Municipals 1910 - (A.H.M.A.M)
- (4). (5). Acte Ple de l'1 de gener de 1910. Llibre n.10 – (A.H.M.A.M)
- (6). Acte Ple del 8 de gener de 1910. Llibre n.10 – (A.H.M.A.M)
- (7). Acte Ple del 27 de gener de 1910. Llibre d'actes n. 10. (A.H.M.A.M.)
- (8). *La Costa de Llevant* (1910 - 1914)
- (9). Acte Ple del 22 de desembre del 1910. Llibre d'actes n. 10 (A.H.M.A.M)
- (10). Llibre d'actes Plens n. 10 (A.H.M.A.M)
- (11). Acte constitució Ajuntament de l'1 de gener de 1912 (A.H.M.A.M)
- (12). Llibre d'Actes Plens de 1912. (A.H.M.A.M).
- (13)-*La Costa de Llevant* del 17 de març de 1912
- (14). Llibre d'actes Junta Municipal de 1910-1911 i 1912. (A.H.M.A.M)
- (15). Llibre d'actes n. 2 de la Junta Municipal del 1910. (A.H.M.A.M)
- (16). Llibre d'actes n.12 - Plens del 1910 al 1914 (A.H.M.A.M) i *La Costa de Llevant* (1910-1913).

Troballa d'un ardit entre les sorres de la Riera

L'amic Antoni Cantallops trobà entre les sorres remogudes de la Riera una moneda antiga i força desgastada, que ens féu arribar per ser guardada al fons de Museu Arxiu del Col·lectiu. Un cop consultat l'expert en numismàtica Carles Martí, podem identificar-la i ubicar-la. Es tracta d'un ardit barceloní de Felip IV, de 1654. A l'anvers i figuren les lletres AR i el cap del rei. Al revers hi trobem l'escut de Barcelona i la llegenda BARCINO CIVI 1654. L'ardit fou una moneda força habitual a la Catalunya dels segles XVII i XVIII. Era d'escàs valor i equivalia, al 1654, a dos diners.

Arenys de Munt al 1925.

Cataluña industrial y comercial. 1925. Anuario de Cataluña. Barcelona, Talleres graficos Llaonart.

Arenys de Munt

V. de 3.070 habs., a 3 kms. de la cab. de part. (Arenys de Mar), cuya estac. es la más próxima (M. Z. A.)

ALCALDE:
D. Pedro Gaspar

SECRETARIO:
D. José Serra

JUEZ MUNICIPAL:
D. Eduardo Torrens

SECRETARIO:
D. Jaime Ferrer

PARROCO:
D. Narciso Farró

ESCUELAS NACIONALES:
D. Juan Corrales
D.ª María Fernández
D. N. Alemany

Aguardientes y licores
(Fábricas de):
Lladó (Enrique), «Anís del Tigre»
Teys (Martín), «Anís Campeón»

Albañiles (Maestros):
Bretxa (José)
Roca (José)
Sanz (Joaquín)

Albarderos:
Casademunt (Martín)

Alcohol de orujo
(Fábs. de):
Fortuny (José)

Añerías:
Colomer (Salvador)

Alpargaterías:
Horta (Domingo)
Rifá (Antonio)
Soler (Antonio)

Aserrar maderas:
Vernis (Ramón)

Barberías:
Agell (Joaquín)
Colomer (Juan)
Cueurull (Luis)
Margenat (Joaquín)
Rifá (Mariano)

Blondas y encajes
(Confec. y exort.):

TERESA MARESMÀ
Fabricación
de encajes de bolillo
Calle Pons, 2
ARENYS DE MUNT

Maijó (Vda. de J.)
Maresma (Teresa)
Martori (Filomena)
Rosell (Madrona)
Torrent (María)
Viñals (Vda. de J.)

Cafés:
Centro Moral
Juventud Radical
Salón Familiar, José Colomer

Siglo, José Artigas
Torrent (Antonio)

Carnicerías:
Ferrer (Jaime)
Paytuví (Juan)
Perera (Vda. de Prudencio)

Riera (Federico)

Carpinterías:
Calafell (N.)
Colomer (José)
Mas (José)
Missé (Baldomero)
Roca (José)
Rosell (Jaime)

Carros (Construc.):
Viader (Joaquín)

Cerrijerías:
Gual (Vda. de Juan)

Cesterías:
Casas (José)
Colomer (Jaime)
Colomer (Lucaç)
Colome: (N.)
Saré (Juan)

Colchonerías:
Casademunt (Martín)

Comestibles:
Colomer (José)
Colomer (Martín)
Espalar (Antonio)
Onís (Jaime)
Riera (Mariano)
Soler (Martín)

Cristal sosa:
Teys (Andrés)

Cuberos toneleros:
Colomer (José)
Rifá (José)
Torrent (Martín)

Esparterías:
Alsina (José)

Estancos:
Riera (Mariano)
Vives (Salvador)

Farmacias:
Llusà (Blas)

Frutos del país
(Comerciantes):
Bellolell (Benito)
Sañó (Juan)

Garages:
Colomé (Martín)
Freixas (Julio)
Mulet (Julio)

Gorras (Tiendas):
Boix (Ramón)

Cueurull (Luis)
Rifá (Mariano)

Granos (Comtes.):
Codina (Carlos)
Sallés (Miguel)

Guarnicioneros:
Casadó (M.)

Herrerías:
Basó (José)
Casals (Antonio)
Dalmau (Francisco)
Ribag (Pedro)

Hojalaterías:
Bosch (Francisco)

Ladrillos (Hornos):
Colomer (Salvador)

Lejía (Fábs.):
Teys (Andrés)

Licores (Fábs.):
Lladó (Enrique)
Teys (Martín)

Maderas (Comtes.):
Torrent (Martín)
Vernis (Ramón)

Mantelería (Fábs.):
Guasch (Sucs. de)

Médicos:
Arnaus (José M.)
Cardelús (José M.ª)

Mercerías:
Martori (Mercedes)
Rosell (Josefa)
Torrent (Martín)

Minas (Construc.):
Bassó (Ventura)
Castañó (Pablo)
Pruna (Rafael)

Mosaicos hidráulicos:

Fábrica de
Mosaicos Hidráulicos
y sus similares
Francisco Cusachs
Mosaicos
Arquitectura
Construcción
Fabricación
& Exportación
Rambla S. Martín, 44
ARENYS DE MUNT

Cusachs (Francisco)

Panaderías:
Borrell (José)
Colomer (José)
Ginesta (Ramón)
Oms (José)
Rosell (Enrique)
Sallés (Miguel)
Vernis (Ramón)

Pintores:
Riba (Luis)

Recaderos:
Martí
Valentí

Sastrerías:
Boix (Ramón)
Coloreu (Eduardo)
Cot (Juan)
Sallés (Rosendo)

Sillas (Talleres):
Rovira (Martín)

Sociedades:
Juventud Radical
Unión Patriótica

Tabernas:
Bellolell (Juan)
Cusachs (Juan)
Majo (Antonio)

Tapicería (Fábs.):
Burrés (Adolfo)

Toallas (Fábs.):
Borrés (Adolfo)
Guasch (Sobrinos)
Presas (Sobrino de Francisco)

Vinos (Cosecheros):
Bellolell (Hija de).

Borrell (Salvador)
Ferrán (José)
Miró (Pedro)
Torrent (José)

Zapaterías:
Migorro (Ana)
Riera (Andrés)
Riera (José)
Vives (Joaquín)

AGREGADOS

Subirana.—Cas. de 162 habitantes.

Torrentbó.—Cas. de 117 habitantes.

Argensola

L. de 662 habs., a 17 kms. de la cab. de part. (Igalada). Celebra fiestas el 10 de Agosto y 26 de Diciembre. Produce cereales y vino. La estación más próxima es San Guim (N. ¼ a 8 kms.

ALCALDE:
D. José Marcé Jaime

SECRETARIO:
D. José Davins

JUEZ MUNICIPAL:
D. Juan Vilaseca

PARROCO:
D. Marcelino Mestres

ESCUELAS NACIONALES:
D. Mariano Busquets
D.ª Marcelina Varea

Aceite (Prensas):
Gobern (José)
Colá (Ramón)
Solé (José)

Carpinterías:
Bosch (Agustín)

Estancos:
Noguera (Jaime)

Harinas (Molinos):
Carreras (José)
Castellví (Ramón)
Segura (Joaquín)
Solá (Ramón)

Torra (Vda. de Riba)

Médicos:
Grau (José)

Sastrerías:
Noguera (Jaime)

Argentona

L. de 2.250 habs., a 4 kms. de la cab. de part. (Mataró). Celebra fiestas el 7 y 8 de Enero y el 4, 5 y 6 de Agosto. Produce guisantes y patatas. La estac. más próxima es Mataró (M. Z. A.) y (R. C.), a 4 y 1/2 kms.

ALCALDE:
D. Eduardo Forti

JUEZ MUNICIPAL:
D. Joaquín Llopis

PARROCO:
D. Francisco Botey

ESCUELAS NACIONALES:
D. Franc.º Burniol
D.ª Encarnación San

Abacerías:
(Véase Comestibles)

Aguardientes (Fábs.):
Abril Hnos.
Gualba (Antonio)

Albañiles (Metros.):
Alsina (Baudilio)
Calafell (Tomás)
Mora (José)
Lledó (Julian)

Torné (José)

Albarderos:
Calafell (José)
Borrell (Joaquín)

**COL·LECTIU PEL
MUSEU ARXIU
D'ARENYS DE MUNT**